

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра політології та державного управління**

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ
ЄС**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав:

студент 6 курсу, 605 групи

Щербань Сергій Володимирович

Керівник:

доктор політичних наук,

професор **Круглашов А.М.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № ___ від _____ 2022 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Круглашов А.М.

Чернівці – 2022

Анотація

Магістерська робота присвячена аналізу теоретичних підходів до вивчення сучасного розвитку ЄС. Об'єктом дослідження є процеси становлення та розвитку ЄС. Предметом дослідження - теоретичні підходи інтеграції ЄС. Метою дослідження є комплексне висвітлення теоретико-методологічних підходів та гносеологічних витоків у дослідженні сучасного розвитку та інтеграційних процесів на теренах Європейського Союзу.

У першому розділі представлено основні методологічні основи до вивчення ЄС. У другому - огляд теоретичних основ вивчення політичних вимірів євроінтеграційних процесів, а також проведено аналіз характеристик дослідницьких позицій у розгляді інституційного розвитку ЄС. Третій розділ присвячено новітнім концепціям європейської інтеграції, а також розгляду сучасних теоретичних бачень можливостей подальшого розвитку ЄС.

Ключові слова: ЄС, євроінтеграція, інтеграція, європеїзація

Summary

Master's paper is dedicated to the analysis of the theoretical approaches to the EE development. The object of the master's research is the process of formation and development of the EU. The subject of the study is the theoretical approaches to the EU integration. The purpose of the research is a comprehensive coverage of theoretical and methodological approaches and epistemological origins in the study of modern development and integration processes in the territory of the European Union.

The first chapter present the study of the main methodological foundations for the study of the EU, and also analyzes the source base related to the topic. The second chapter present an overview of the theoretical foundations of the study of the political dimensions of European integration processes, as well as an analysis of the characteristics of research positions in the consideration of the institutional development of the EU. In the last chapter, the latest concepts of European integration were considered and modern theoretical visions of the possibilities of further development of the EU were considered. As a result, conclusions were made regarding theoretical approaches to the development of the EU.

Keywords: EU, European integration, integration, Europeanization.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

С.В.Щербань

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Основні методологічні підходи до вивчення ЄС

1.2. Джерельна база дослідження

24

РОЗДІЛ 2 ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Теоретичні основи вивчення політичних вимірів
євроінтеграційних процесів

2.2. Характеристика дослідницьких позицій у
розгляді інституційного розвитку ЄС

РОЗДІЛ 3 ІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕОРІЇ ТА НАУКОВІ ПІДХОДИ
ДО АНАЛІЗУ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ЄС

3.1. Новітні концепції європейської інтеграції

3.2. Сучасні теоретичне бачення можливостей
подальшого розвитку ЄС

ВИСНОВИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми. Щодо сучасного стану розвитку євроінтеграційних процесів, то їх аналіз неможливий без урахування історії розвитку ідеї європейського об'єднання та теоретичних підходів, які започатковувалися та розвивалися протягом кількох століть європейської історії.

Дослідження форм існування «європейської ідеї» є важливим для розуміння сутності сучасних теорій і концепцій створення єдиної Європи, а також практичних заходів щодо їх реалізації. У той час, коли ЄС шукає стратегічні шляхи розвитку, трансформації внутрішньої структури та розширення за рахунок приєднання нових членів, теоретичне визначення майбутнього Європейського Союзу стало актуальним завданням для політичних еліт і наукової спільноти.

Дотримуючись слів Е. Балладюра: «Проблеми, пов'язані з формуванням чи, власне, визначенням теоретичних засад сучасного комплексного євроінтеграційного процесу, мають об'єктивний характер. Це зумовлено як поглибленням, так і розширенням ЄС у контексті зміни теоретичних підходів».[1] Було б неправильно представляти сучасний Європейський Союз як геніальне творіння його засновників, які від самого початку переслідували певну стратегічну мету. Сучасні структури ЄС є продуктом суперечливого розвитку Західної Європи в повоєнний період.

Посилання на різноманітні плани «об'єднання Європи» дозволяє зрозуміти інтеграційні процеси, що відбуваються в Європі. Інтеграція в усіх регіонах світу є однією з провідних тенденцій сучасного світового цивілізаційного розвитку. Європейська інтеграція охопила країни Західної, Центральної та Східної Європи і цей процес триває все більш швидкими темпами. [2]

Європейська інтеграція потребує не лише застосування інтегрованого підходу в методологічному сенсі, а й урахування факторів економічного, інституційного, політичного характеру внутрішнього розвитку ЄС разом з аналізом дії зовнішніх чинників, які також динамічно змінюються в системі міжнародних відносин.

Аналіз проблематики розвитку інтеграційних процесів у європейському регіоні є актуальним не лише з точки зору практичної необхідності пізнання сучасного світу та політичного простору зокрема, а й має концептуальний зміст, оскільки дозволяє вітчизняним і зарубіжним науковцям виявляти та досліджувати закономірності розвитку міжнародної інтеграції у світовому масштабі.

Питанням теоретичних аспектів сучасного розвитку ЄС присвячено наукові праці як західних, так і вітчизняних науковців. Серед зарубіжних праць можна виокремити теоретичні дослідження К.Дойча, Л.Ліндберга, Е.Моравчика, Д.Мітрані, Дж.Піндера, П.Пірсона, Я.Тінбергена, С.Хоффмана, Е.Хааса, Ф.Шміттера.

В Україні теорії європейської інтеграції та розвитку ЄС досліджували І.Артюмов, М.Асімов, В.Бондаренко, О.Вашук, Д.Вітер, С.Гончаренко, Є.Горюнова, Н.Діденко, О.Іваницька, Ю.Кальниш, Є.Кіш, О.Ковальова, І.Козловська, В.Козаков, А.Копійка, Т.Панченко, В. Посельський, В.Решетніченко, О.Руденко, Н.Ставська, О.Трегуб, А.Урсул, М.Чепіков, Т.Шинкаренко та ін.

Мета: комплексне висвітлення теоретико–методологічних підходів та гносеологічних витоків у дослідженні сучасного розвитку та інтеграційних процесів на теренах Європейського Союзу.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

1. визначити основні методологічні підходи до вивчення ЄС;
2. охарактеризувати джерельну базу дослідження;
3. описати теоретичні основи вивчення політичних вимірів євроінтеграційних процесів;

4. здійснити характеристику дослідницьких позицій у розгляді інституційного розвитку ЄС;
5. проаналізувати новітні концепції європейської інтеграції;
6. окреслити сучасне теоретичне бачення можливостей подальшого розвитку ЄС.

Об'єкт: процеси становлення та розвитку ЄС.

Предмет: теорії підходи інтеграції ЄС.

Для досягнення визначеної в роботі мети використовувалися **методологія** науки державного управління, застосовано систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, а саме: комплексний підхід забезпечив, зокрема, розгляд усього спектра методологічних підходів до вивчення ЄС; метод аналізу дав змогу дослідити теоретичні основи вивчення політичних вимірів євроінтеграційних процесів; метод синтезу допоміг з'ясувати основні дослідницькі позиції у розгляді інституційного розвитку ЄС; економіко-статистичні методи забезпечили дослідження новітніх концепцій європейської інтеграції; конкретно-історичний аналіз – для уточнення основних понять, що зазнали змін у процесі розвитку ЄС; абстрактно-логічний метод – для теоретичного узагальнення й формулювання висновків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

вперше:

- уточнено новітні концепції європейської інтеграції.

Дістало подальший розвиток:

- систематизація дослідницьких позицій у розгляді інституційного розвитку ЄС;
- визначення конкретних можливостей подальшого розвитку ЄС.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що матеріали дослідження створюють підстави для подальшого вивчення дослідницьких позицій сучасного розвитку ЄС.

Основні положення та результати магістерської роботи можуть бути використані: під час розробки навчальних програм, методичних матеріалів і підготовки навчальних посібників за напрямками підготовки, «Історія», «Політологія», «Міжнародні відносини» тощо.

Структура магістерської роботи зумовлена поставленою метою і завданнями дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи складає 93 сторінок, 9 сторінок – список використаних джерел (90 найменувань). Обсяг основної частини роботи складає 96 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Основні методологічні підходи до вивчення ЄС

Здійснюючи науковий аналіз обраної теми, необхідно розкрити низку ключових понять, які впливають на розуміння проблеми дослідження. Отже, насамперед розглянемо поняття «Європейський Союз».

К. В. Долотіна вважає, що Європейський Союз є одним із провідних центрів глобального розвитку, ключовим вузлом майбутньої системи глобального управління, політичним феноменом, який має величезне значення для світової та європейської політики[3., с.194.]

Європейський Союз – це сім'я демократичних країн Європи, які разом процвітають, щоб покращити життя своїх громадян і створити кращий світ[4]

Європейський Союз є одночасно і суб'єктом міжнародного права, і міжнародною організацією, членами якої є деякі європейські держави, побудовані аж ніяк не за класичними методами міжнародного співробітництва, а за принципом наднаціональної інтеграції, яка є «парасолькою» для Європейського Співтовариства, Євратому та співпраці між державами-учасниками у сфері зовнішньої політики та політики безпеки, а також у сфері юстиції та правоохоронної, кримінальної сфер [5]

Європейський Союз – це більше, ніж конфедерація країн, але він також не є федеративною державою. Власне, це абсолютно нове інтеграційне утворення, що не має прецедентів в історії. Його політична система безперервно розвивалася протягом останніх 50 років і базується на системі угод, підписаних у Парижі та Римі в 1950-х роках і закінчуючи Маастрихтською, Амстердамською та Ніццькою угодами, укладеними в 1990-х роках [6]

Я. І. Ленгер висунув своє визначення: «Європейський Союз – це сім'я демократичних європейських країн, які зобов'язалися працювати одна для одної заради миру та процвітання» [7]

ЄС не є державою, створеною для заміни існуючих держав; також це не організація міжнародного співробітництва. ЄС є справді унікальним утворенням, оскільки його країни-члени створили спільні інституції та делегували їм певну частину свого суверенітету, щоб рішення могли прийматися демократично на загальноєвропейському рівні з конкретних питань, що становлять спільний інтерес [8]

Європейське співтовариство є результатом міжнародної солідарності, зміцненої в контексті післявоєнних подій у міждержавних відносинах та свідомих зусиль створити своєрідну єдність у Західній Європі[9]

Аналізуючи позицію кожного з наведених визначень Європейського Союзу, можна зробити висновок, що Європейський Союз є чимось невизначеним. Спочатку європеїзацію як історичний феномен розуміли як «експорт» європейських авторитетів і соціальних норм: імперського контролю, інституційної організації та практики, соціальних і культурних традицій, цінностей і поведінки [10]

Термін «європеїзація» використовується істориками для опису експорту культурних норм і зразків. Імперський досвід Великої Британії, Франції, Іспанії та Португалії включав поширення європейських норм і традицій у колоніях. Такий підхід поширений і в науковій літературі, в якій європеїзація сприймається або як один із варіантів модернізації та вестернізації згори, або як процес свідомого сприйняття країнами європейських норм і правил.

Сінгапурський професор Р. Унг виділив п'ять основних шкіл, предметом аналізу яких став феномен європеїзації. Так, європеїзацію трактували:

1) як національна адаптація (зміни зверху вниз – від наднаціонального рівня до національного);

- 2) як проекція національної політики (зміни «знизу вверх» і по горизонталі, передача влади на наднаціональний рівень);
- 3) як реконструкція ідентичності (зміни «зверху вниз», соціалізація еліти);
- 4) як модернізація (зміни зверху вниз, демократизація, вестернізація);
- 5) як політичний ізоморфізм (зміни «знизу вверх» і по горизонталі, перенесення політики) [11]

Н. Бурейко так визначає «європеїзацію» – це переорієнтація напрямів і форм державної політики на європейські норми та стандарти. Таким чином, європейські політичні та економічні принципи стають невід’ємною частиною національної практики держави. Проте за будь-якого з цих підходів дослідники зосереджуються на двох рівнях – національному, де відбувається переорієнтація національної політики, та наднаціональному, де створюються та розвиваються європейські адміністративні структури. Тому очевидно, що в контексті вивчення питання розширення ЄС на схід слід розкривати й поняття «інтеграція». Так, поняття «інтеграція» зазвичай трактується як об’єднання рівнозначних соціальних елементів у суспільство чи організацію – це стосується як окремих осіб, так і держав [12]

Традиційно поняття «європейська інтеграція» визначається як «зближення», тобто як міра зв’язків між різними елементами, або як «посилення взаємозв’язку», тобто процес консолідації, інтенсифікації або посилення характеристик спілкування[13, с. 257]

Автор О. Радишевська зазначає, що західні вчені активно працювали над розробкою поняття «європеїзація», трактування якого вона дала. Так, Радишевська зазначає, що в європейській професійній літературі поняття «європеїзація» вживається в кількох значеннях [14,с.53]

О. Радишевська також зазначає, що одне з перших визначень цього явища належить британському політологу Р. Ладреху. Так, він розглядає європеїзацію як процес трансформації форм формування національної політики, що посилюється внаслідок і відповідно до того, як політичний та

економічний розвиток Європейського співтовариства стає частиною процесу прийняття рішень на національному рівні [15,с. 53]

Вартою уваги є позиція С. Булмера та М. Берча, які розглядають європеїзацію як «вплив євроінтеграційних процесів на національному рівні, особливо на національну систему управління» [16]

Н. Колісніченко зазначає, що поняття «європеїзація» відображає, як інтеграційні процеси впливають на країни-учасниці, які зміни відбуваються на національному рівні, зокрема, як Європейський Союз через свої інституції та політику впливає на країни-учасниці та які наслідки це має. такого впливу.

Отже, процес європеїзації є ширшим за суто європейську інтеграцію. Європеїзація, згідно з різними тлумачними словниками, означає «надавати комусь, чомусь форм, характерних для західноєвропейського життя»; «Встановлення європейських порядків і форм життя, переважно західноєвропейських» [17].

На сьогодні серед науковців набув поширення термін «європеїзація» як новий модний термін для визначення різноманітних змін як у самій європейській політиці, так і стосовно міжнародних відносин. Типологія «європеїзації» свідчить, що цей термін трактується: як історичний процес; як питання культурного поширення; як процес інституційної адаптації; як адаптація політичних процесів[18, с.128]

Що стосується механізмів європеїзації, то в принципі можна розрізнити «вертикальну» і «горизонтальну» європеїзацію. Вертикальні механізми чітко розрізняють європейські рівні, на яких визначається політика (головним чином Європейський Союз і Рада Європи), і внутрішні рівні, на яких політика має реалізовуватися. Своєю чергою, горизонтальні механізми розглядають європеїзацію як процес, у якому немає тиску, щоб відповідати, наприклад, моделям політики ЄС. Крім того, горизонтальні механізми включають іншу форму пристосування до Європи, яка базується на ринку та/або моделях соціалізації. «Європеїзація» найчастіше включається в певний тип інституційної перспективи.

Таким чином, М. Коулз та інші[19, с.45] розглядають явище європеїзації насамперед як політичну інституціоналізацію. У останніх публікаціях використовуються ширші аспекти дослідження та аналізу розвитку європеїзації, також враховуються перспективи як проєкція національної політики «знизу вгору». Загалом європеїзація – це своєрідне проникнення європейського виміру в національну політику та національні рішення. Це чітко видно в таких сферах політики: де компетенція ЄС переважає над національною (наприклад, тарифний союз, спільне регулювання ринку, конкуренція, монетарна політика, торгівля); де реалізуються загальні компетенції (соціальна політика, сільське господарство тощо). Це менш очевидно – на перший погляд – у сфері освіти, де ЄС має лише компетенцію підтримувати держав-членів у питаннях кращого виконання їхніх національних зобов'язань щодо сприяння обміну та мобільності [20 с.148]

Посилення ролі єврорегіонів у процесі транскордонного співробітництва полягає в тому, що вони є ключовою ланкою у підтримці контактів між державними органами, розробці стратегії спільних дій, ініціації проєктів, реалізація яких відповідає інтересам прикордонних регіонів України. тому на сучасному етапі виникає необхідність аналізу функціонування єврорегіонів за участю України.

Сьогодні в науковій літературі існує чимало визначень поняття «єврорегіон». Закон України «Про транскордонне співробітництво» визначає поняття «єврорегіон» як організаційну форму співробітництва між адміністративно-територіальними одиницями європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво.

За словами Є. Кіша, інституційною формою транскордонного співробітництва є єврорегіони – двосторонні та багатосторонні міжнародні об'єднання та об'єднання прикордонних адміністративно-територіальних одиниць держав, які створюються з метою зміцнення добросусідських

відносин, культурних та економічних контактів, координації події в різних сферах життя. відповідно до національних законів і норм міжнародного права між територіальними громадами або органами місцевого самоврядування прикордонних регіонів двох чи більше держав, які мають спільний кордон.[21]

Так, на думку М. Долішнього та П. Беленького, «Єврорегіон – одна з організаційних форм транскордонних відносин, де в межах їх компетенції та за згодою центральних державних органів (на основі спеціально розширених повноважень щодо міжнародного співробітництва), місцева влада прикордонних регіонів має можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізовувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології» [22 с.53]

Н. Мікула вважає, що «... єврорегіон є однією з організаційних форм транскордонних відносин, де в межах своєї компетенції та за згодою центральних державних органів – на основі спеціальних розширених повноважень для міжнародного співробітництва – місцеві органи влади в дружніх регіонах мають можливість розробляти спеціальні інтегровані програми економічної, культурної та гуманітарної взаємодії, реалізовувати конкретні транскордонні економічні проекти, вирішувати проблеми зайнятості, інфраструктури, екології» [23, с.19]

Ю. Макогон та В. Ляшенко під єврорегіонами розуміють «... організаційну форму прикордонних відносин, у межах якої місцеві органи влади мають можливість розробляти спеціальні комплексні програми економічного, культурного та гуманітарного співробітництва, реалізовувати конкретні проекти, вирішувати проблеми працевлаштування, розвиток інфраструктури, навколишнє середовище тощо» [24 с.195-196]

Підсумовуючи наведені визначення поняття «єврорегіон», можна зробити висновок, що єврорегіони створювалися з метою вирішення спільних завдань, зокрема підвищення рівня життя населення прикордонних

територій, розвитку комунікаційної інфраструктури, співробітництва в економіці, у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, довкілля тощо.

На сьогодні зроблено чимало теоретичних узагальнень щодо процесу розвитку інтеграції суверенних держав Європейського співтовариства, у перспективі – Європейського Союзу, а також наукових досліджень щодо еволюції теоретичних засад євроінтеграційного процесу.

Більше того, із суттєвою зміною ситуації на євразійському континенті на рубежі ХХ – ХХІ ст., а також унаслідок поступового формування (зауважимо, що цей процес відбувається саме зараз) нового суб'єкта міжнар. відносин у глобальному вимірі – Європейському Союзі, вчені прагнуть узагальнити існуючі теоретичні моделі інтеграції, а також розробити нові [25, с.105]

Проте зрозуміло, що це дуже складне завдання, оскільки розробка новітньої теорії європейської інтеграції потребує не лише застосування комплексного підходу в методологічному сенсі, а й урахування чинників економічного, інституційного, політичний характер внутрішнього розвитку ЄС, а також аналіз дії зовнішніх факторів, які також динамічно змінюються в системі. міжнародні зв'язки. В контексті аналізу концепцій та поглибленню знань щодо розширення Європейського Союзу виділимо насамперед три основні, концептуальні [26., с.105]

По-перше, це Європа «різних швидкостей» (термін вперше з'явився в «Звіті Тіндемаса» (1975). Це характеризує ситуацію, коли не всі країни-члени можуть або хочуть рухатися до інтеграції в певних сферах однаковими темпами. Це вимагає спеціальних заходів для узгодження інтересів різних груп держав. Загалом положення «Доповіді Тіндемаса» були відхилені. Однак із запровадженням європейського механізму валютного курсу (наприкінці 1970-х років) можливість «різних швидкостей» у рамках європейської валютної системи все ж допускалася. Реальні загрози Європі «різних швидкостей» виникли після першої невдалої спроби прийняти

Конституцію ЄС, яка вказувала на можливу кризову ситуацію в контексті створення єдиного суб'єкта міжнародних відносин.

По-друге, це Європа а ля карт, так зване «меню» стратегій розвитку європейських країн – тобто інтеграційна модель, за якою держави самі вирішують, брати чи ні брати участь у тій чи іншій інтеграційній ініціативі. Цієї моделі наслідував, наприклад, британський уряд, використовуючи так званий opt-out щодо положень «Соціального пакету» Маастрихтської угоди. Цей термін відображає ідею гетерогенного методу інтеграції, що дозволяє країнам-членам обирати стратегії «з меню» та долучатися до їх реалізації. Така модель може становити загрозу для всього процесу євроінтеграції, тому має бути хоча б мінімальна кількість спільних цілей країн-членів ЄС (до речі, інша назва – модель євроінтеграції «змінної геометрії»).

І по-третє, «Європа концентричних кіл» – це концепція, запропонована Ж. Делором у січні 1989 р. Вона передбачає дедалі вищий рівень інтеграції до «центру» Європейського Співтовариства, яким мали б стати країни ЄС після створення політичний союз, спільний ринок, економічний і валютний союзи. Далі йдуть країни Європейської асоціації вільної торгівлі, близькі до ЄС в економічному та правовому плані. Зовнішнє коло утворюють асоційовані з ЄС країни, які претендують на повноправне членство. Четверте, найширше коло – це країни-учасниці ОБСЄ як спільний простір європейської співпраці.

Аналіз теоретичних моделей інтеграційних дій, у тому числі європейської, дає змогу простежити їх динаміку. Це потребує вивчення проблем міжнародного права, світового господарства, міжнародних відносин. У цьому контексті привертає увагу ґрунтовне дослідження напрямів і концепцій європейської інтеграції В. Копійки [28] цікаве порівняльне дослідження теоретичних моделей інтеграції А. Ковальова[29,с.114-117] аналіз виявлення оптимальних наукових теорій та методології дослідження євроінтеграційного процесу крізь призму порівняння теорій євроінтеграції І. Піляєва[30,с. 44-49]

Таким чином, ми закладаємо основи своєї школи «європейських студій». Але вивчення теоретичних моделей інтеграції, як і політичної теорії європейської інтеграції в цілому, потребує глибокого переосмислення на основі критичного аналізу існуючих напрацювань і дослідження відповідності теоретичних засад до динамічного розвитку сучасного євроінтеграційного процесу.

Висвітлюючи деякі відомі теоретичні основи євроінтеграційних моделей – для обов'язкового представлення «теорії» чи «методології» дослідження щодо вступу до кандидатських чи докторських дисертацій та деяких підручників українські дослідники обмежуються описом основних теоретичних основ інтеграції. Виклик у розробці новітньої сучасної теорії євроінтеграційного процесу, його уявних чи реальних складових ми бачимо як здатність прояснити кожен сьогоднішній і, головне, «завтрашній» крок ЄС. Це потрібно не стільки ЄС, скільки неофітам Євросоюзу – державам Центральної Європи (і особливо Україні). Їхнє майбутнє не можна визначати ні за Копенгагенським, ні за будь-яким іншим критерієм, оскільки це питання хоч і складне, але все ще технічне.

Вирішення проблеми стратегічного планування євроінтеграційної політики ми вбачаємо в розробці концептуально виваженої теорії євроінтеграційного процесу. Наукова значущість проблеми полягає також у тому, що нині, в умовах радикальної трансформації Європейського Союзу, вкрай необхідна розробка нових моделей євроінтеграційного процесу, принаймні теорії розширення ЄС. Зазначимо, що такі спроби вже спостерігаються в західній політологічній літературі [31,с.22]. З'явилися навіть дослідження, в яких «підраховуються» вигоди та втрати ЄС від розширення на схід [32, с.127].

Але проблема в тому, що ці теоретичні моделі не витримують випробування часом: теорія не встигає за практикою. Згадаймо лише відсутність чіткої стратегії ЄС щодо розширення на схід, «плоди» якого зараз пожинаємо в рамках статусу повноправних членів країн Центральної Європи.

Чи то про безрезультатні, але дуже «завжди актуальні» квазідискусії про «останній рубіж» Європи, чи то про виділення культурно-цивілізаційного простору Ultima Thule, до якого разом з усіма нечленами ЄС входить і Україна. Або про концептуально незбалансовані ідеї найближчого сусідства, формування нових «фінансово обмежених» програм сусідства, які не є ефективними ні в концептуальному, ні в стратегічному вимірах і тепер потребують суттєвої модифікації або, в кращому випадку, розробки нової продуктивної філософії східна політика об'єднаних. ЄС.

Можна керувати ситуацією лише тоді, коли зможемо передбачити дії ЄС, хоча б на два кроки вперед. Або принаймні усвідомити значення адаптації держав нової Центральної Європи і скористатися цими уроками.

Головною константою ефективної стратегії ЄС, як і за часів його заснування, залишається оптимальне поєднання політичного прогресу з економічним і соціальним прогресом з урахуванням об'єктивних реалій. Це, зрештою, чітко простежується як на першому етапі (домінування економічної складової) євроінтеграції, так і на визначенні її органічної політичної складової, а саме підписання Єдиного європейського акту 1986 р., Маастрихтської угоди 1992 р. та Амстердамський договір 1997 року.

На початку ХХ століття визначальною рисою розвитку євроінтеграційних досліджень є значне розширення кола їх проблем, що відбувається на тлі формування нових концептуальних підходів до висвітлення окремих сегментів складного процесу євроінтеграція. Водночас важливою складовою новітніх пошуків інтеграційних теорій, які адекватно пояснюють сучасні процеси євроінтеграції чи визначають напрями її розвитку в майбутньому, є усвідомлення поліваріантності трактування ролі та значення суб'єктів міжнародні зв'язки [33,с.106]

Як у ХХ столітті, так і зараз ключовим питанням інтеграційних теорій є роль і значення національної держави у формуванні теоретичних засад євроінтеграційного процесу. Широкий спектр теоретичних моделей інтеграції є наслідком їх еволюції в суперечливому процесі практики

міжнародних відносин. І ключовим залишається питання про роль і значення національної держави в інтеграційному об'єднанні, в даному випадку в рамках ЄС.

За визначенням Р. Арона, «міжнародні відносини – це відносини між політичними суб'єктами. Останнє поняття охоплює грецькі поліси, Римську та Єгипетську імперії, а також європейські монархії, буржуазні республіки та країни народної демократії. Як зазначає Р. Арон, міжнародні відносини – це політичні відносини, відносини між державами. Хоча вже наприкінці ХХ століття як регіональні союзи та економічні об'єднання, які, до речі, теж створені державами, так і недержавні структури, громадські рухи та ініціативи все більше стають суб'єктами міжнародних відносин [34, с.106-107]

Основна тенденція сучасного етапу міжнародних відносин вже давно не змінюється, це факт. Адже незмінним мотивом міжнародної політики залишаються національні інтереси, а її суть – боротьба за владу та силу [35,с.253]

Отже, держава залишається головним міжнародним актором, який визначає характер міжнародних відносин. Проте, заперечуючи героїзацію держави та її ролі в міжнародних відносинах, представники «політичного ідеалізму» вважають недоліком обмежувати дослідження системи міжнародних відносин лише міждержавними відносинами, оскільки недержавні структури, громадські рухи та ініціативи є невідповідними.

Методологічно під час наукового аналізу європейської політичної інтеграції необхідно виходити з такого положення: політичні відносини утворюють найважливішу підсистему системи міжнародних відносин зі своєю структурою, функціями та процесом розвитку. Однією з основних функцій цієї підсистеми є синтез, детермінація, відображення всіх інших видів відносин, які виступають як самостійні підсистеми в системі міжнародних відносин.

Історіографія проблемних питань теорії європейської інтеграції презентована ґрунтовними розробками представників федералізму (неофедералізму) (А. Етціоні, Дж. Піндер), функціоналізму (Д. Мітрані), неофункціоналізму (Е. Хаас, Д. Най, Р. Кеохейн, Л. Ліндберг, Ф. Шміттер) і його альтернативними презентаціями, такими, зокрема, як міжурядовість (інтергавернменталізм) (С. Хоффман) та інституціоналізм (П. Пірсон, К. Армстронг, С. Балмер). Окремо відзначимо теорію комунікації К. Дойча і теорію ліберального міжурядового підходу Е. Моравчика – чи не найпопулярнішу сьогодні.

Далі відзначимо основні положення, ідеї теоретичних засад євроінтеграційного процесу, які тією чи іншою мірою пояснюють його реалії.

І. С. Піляєв зазначає, що тривалі теоретичні дискусії щодо концептуальних проблем європейської інтеграції розвивалися на тлі двох протилежних підходів – по-перше, меншою мірою федералізму, який можна назвати не теорією, а теоретичним підходом, і більшою мірою – функціоналізму (неофункціоналізму) і теорія міжурядового розвитку (intergavern) подальшої модифікації до реалій сьогодення[36,с.45] Вони зосередилися на широкому колі проблемних питань щодо форм і механізмів обмеження чи, навпаки, зміцнення національного суверенітету в процесі інтеграції. У цьому контексті буде здійснена спроба простежити суть цих теорій. Які допоможуть проаналізувати їх з площини висвітлення та аналізу концептуальних ідей, які попри актуальність в наш час, допоможуть осмислити євроінтеграційні процеси.

Наразі зосередимося на дискусійних і невирішених проблемах сучасної теорії інтеграції. Як слушно пише К. Пентланд у дослідженні «Міжнародна теорія та європейська інтеграція», кінцевою метою федералістів було створення наднаціональної держави відповідно до принципів централізації та передача політичних повноважень на високий рівень. К. Пентланд також виділяє дві риси федералістського підходу: соціологічну, детерміновану соціальною активністю людей, і конституційну – встановлення

конституційного «проекту» для пом'якшення централізованих дій держави. Він зазначає, що саме з них розпочався розвиток різних напрямків у теорії інтеграції[37,с.146-150]

Актуальність і важливість теорії функціоналізму визначається ще й тим, що в цьому сенсі основна увага приділялася не формі (пошук федерації чи конфедерації тощо), а функціям, навіть досить специфічного характеру, який має виконувати міжнародна спільнота. Зараз саме неофункціоналізм став однією з провідних теорій євроінтеграції.

Заперечуючи ідею створення федерації та управління в континентальному масштабі, основоположник ідеї функціоналізму Д. Мітрані не тільки довів недоцільність формування статичного та штучного, територіально обмеженого федеративного об'єднання, визначивши його як «обману федералізації», але сформулював та обґрунтував ідеї, що, а саме роль і значення створення нових суб'єктів міжнародних відносин – міжнародних організацій, більше того – формування їх мережі в контексті динамічної трансформації системи міжнародних відносин [38, с.26-27]

Заперечення Д. Мітрані проти ідеї територіального обмеження та можливої практики пан'європейської федерації стосувалися, зокрема, врахування геополітичних реалій, у яких ці ідеї формувалися, тобто коли Європа через свої материнські країни, по суті, контролювала значну частину світу.

З огляду на майбутнє розширення ЄС теоретичне узагальнення Д. Мітрані щодо виділення дихотомії поняття континентальних союзів (де пріоритетним є визначення території членів об'єднання та «аутсайдерів») і поняття всесвітньої, універсальної ліги (як визначення функцій з метою інтеграції, враховуючи якомога більше їхніх інтересів) варте уваги.

У зв'язку з цим ключового значення набувають дві тези Д. Мітрані.

По-перше, регіональні інтеграційні проекти відтворюватимуть територіальні квазідержавні функції, але вже на наднаціональному рівні, де вирішальну роль відіграватимуть не всі, а лише найпотужніші держави. Хоча

слід зазначити, що Д. Мітрані відзначає беззаперечні успіхи формування профільних європейських інституцій – Європейського об'єднання вугілля та сталі та Євроатома. [39, с.73]

І, по-друге, посилення функції нового кордону між Європейським Союзом та Україною, а саме відмова від використання територіальної логіки як встановлення реальних кордонів заради політичних цілей та визначення обмеження щодо членства в регіональних інтеграційних об'єднаннях [40, с.74]

Інакше кажучи, неупереджений і критичний підхід загалом до теорії європейської інтеграції та, зокрема, до творчої спадщини Д. Мітрані дозволив Б. Розамонду (його працю «Теорія європейської інтеграції» (2000) ми вважаємо) бути однією з найглибших теоретичних розробок проблемних питань інтеграції) можна зробити наступний висновок про значення теорії функціоналізму (принагідно зауважимо, що навіть сам Д. Мітрані не претендував на визнання його ідей як цілісної теорії): яка найбільше асоціюється з розвитком Європейських Співтовариств» [41,с.38]

Багато нефункціоналістів визнають Д. Мітрані своїм інтелектуальним батьком. Дійсно, акцент на технократичному задоволенні потреб як основі глибоких і довгострокових миротворчих систем у поєднанні з еволюційною логікою, яка передбачає ефект «переливу» (точніше, це ідея так званого «переливання») процесу регіональних змін – як поглиблення інтеграції – через сегменти чи сектори реальної операційної системи), свідчить про їх тісний взаємозв'язок [42,с.39]

Викликають інтерес теоретичні узагальнення представників нефункціоналізму, насамперед Е. Хааса, який не лише підкреслював вирішальну роль політичного чинника в інтеграційних процесах, зокрема як чинника створення постнаціональних політичних спільнот, поступової інтеграції в сфері «низької» та «високої» політики[43,с.62] але і визначив європейську інтеграцію як цілком якісний процес, який не можна ототожнювати з міждержавним чи міжурядовим співробітництвом. Ідея

«трансфузії» залишилася невід’ємною частиною теорії неофункціоналізму, але вже суттєво модифікована в реаліях євроінтеграційного процесу [44,с.351]

Неофункціоналізм (принаймні в його ранніх проявах) був спробою осмислити, створити теоретичне підґрунтя політичних стратегій засновників повоєнної європейської єдності. Такі діячі, як Ж. Моне і Р. Шуман, чітко бачили шлях до інтегрованої Європи. Їхній прагматичний підхід заперечував ідеалізм федеративного руху. Федералісти втратили свої головні аргументи в напрямку післявоєнної єдності Європи ще на початку 1950-х років.

І хоча федеративний устрій Європи все ще розглядався як кінцева мета інтеграційного процесу, стало очевидним, що його неможливо досягти через докази раціональності та конституційні проекти, а лише через економічне зростання та розробку спільної стратегії розвитку. Е.Хаас назвав цей підхід технократичним і функціоналістичним.[45,с.51]

Звичайно, архітектори повоєнної інтеграції переслідували кінцеву мету досягнення політичної єдності між державами Європи в контексті врегулювання франко-німецьких відносин, а політична єдність, в контексті створення наднаціональних інститутів, розглядалася як результат економічної взаємодії та взаємозалежності держав.

Б. Розамонд у контексті цієї політичної теорії інтеграції вважає за доцільне охарактеризувати (виділяючи сім пропозицій для пояснення) стратегію, яка послужила основою для створення Європейських Співтовариств:

- помірна інтеграція, насамперед у сферах «низької політики», але за умови, що вони представляють ключові сектори економіки (наприклад, вугілля та сталь);
- створення не обтяженого багажем вищого органу Громад конфліктуючих національних інтересів, з повноваженнями контролювати процес інтеграції та дозволяти йому діяти як організатор подальшої інтеграції;

- інтеграція певних секторів економіки через національні кордони створює функціональний тиск для інтеграції відповідних інших секторів економіки. Цей імпульс має продовжуватися, особливо враховуючи провідну роль, яку візьме на себе вищий орган Співтовариств. Наслідком цих процесів є поступове, прогресуюче зростання взаємодії та взаємозалежності національних економік;
- поглиблена інтеграція буде не лише організовуватися та спрямовуватися вищим органом ЄС, але поступово суспільні інтереси будуть спрямовуватися від національних форм влади до європейських наднаціональних структур як більш ефективного способу їх задоволення;
- поглиблення економічної інтеграції потребуватиме подальшої інституціоналізації на європейському рівні, оскільки ширший масштаб інтеграції потребує складнішого управління;
- політична інтеграція є неминучим побічним продуктом економічної інтеграції;
- поступова економічна інтеграція, що супроводжується певним ступенем наднаціональної інституціоналізації, є ефективним способом створення довгострокової системи миру в Європі[46]

Для Е. Хааса метод Ж. Моне полягав у аналізі збігу переваг і прагматичних інтересів політичних акторів у Європі. Зауважимо, що ці ідеї жодним чином не підтверджували основних положень «політичного реалізму» і навіть неореалізму. Отже, міжбюджетний підхід (теорію міжбюджетності) можна вважати своєрідним імплантатом ідей нового політичного реалізму.

С. Гофман сформулював власні положення цієї теорії, де держави в рамках інтеграційного об'єднання мають суттєву перевагу над інститутами інтеграційного творення. Він стверджував, що логіка Ж. Моне – Е. Гааза працює лише у сфері економічної інтеграції в умовах збігу інтересів акторів,

а в політичній інтеграції пріоритет ідеологічних і прагматичних інтересів політичних еліт визначає прогрес інтеграційного процесу. Зокрема, у сфері «низької політики» держави готові до інтеграції та співпраці, тоді як у сфері «високої політики» обмеження суверенітету є дуже проблематичним питанням. [47,с.166]

Е. Моравчик, представник ліберального інтерговернменталізму, визначаючи процес європейської інтеграції як «дворівневу гру» та ґрунтуючись на аналізі Єдиного європейського акту, робить висновок про політичне та економічне зближення трьох потужних і впливових ЄС. держав-членів, а саме Німеччини, Франції та Великої Британії. Більш того, в даному випадку ключовим чинником інтеграції дослідник вважає реалізацію інтересів цих держав.[48,с,487]

Дуже цікаву думку висловив Є. Моравчик щодо актуальних міркувань про так звану кризу лідерства в ЄС. Спростовуючи міфи про це, які, на його думку, породжені міфами про відсутність харизматичного лідера євроінтеграції, а також міфами так званої теорії велосипеда (якщо інтеграцію призупинити, то наслідки будуть доречним), Е. Моравчик підкреслює, що сьогодні в ЄС досягнуто функціонального ступеня політичної зрілості.

А Європейському Союзу, його інституціям і особливо лідерам бракує «головного проекту», навколо якого вони повинні об'єднатися заради подальшої інтеграції. Отже, зараз, після півстолітнього успіху, Європа досягла небезпечної межі, коли подальше об'єднання стає нерентабельним.

Підсумовуючи розгляд політичних теорій європейської інтеграції, слід зазначити, що проблеми, пов'язані з формуванням або реальним визначенням теоретичних засад сучасного комплексного євроінтеграційного процесу, мають об'єктивний характер. Це зумовлено як поглибленням, так і розширенням ЄС у контексті зміни теоретичних підходів до політичного реалізму (неореалізму) та політичного ідеалізму.

Таким чином, нам вдалося деталізувати наступні поняття: «Європейський Союз», «європеїзація», «інтеграція», «єврорегіони». Крім

того, детально наведений аналіз виникнення наукових тлумачень поняття «європеїзація».

1.2 Джерельна база дослідження

Для розкриття завдання даного дослідження магістерської роботи необхідно нами покладено одне із завдань проаналізувати джерельну базу зарубіжних та вітчизняних дослідників, за допомогою систематизації наукових праць та їх характеристики, ми зможемо простежити формування наукових думок та поглядів щодо науково-теоретичних засад європейської інтеграції. До думки про об'єднання Європейського континенту зверталися такі видатні мислителі, як Ж.-Ж. Руссо, І. Кант та інші. Зважаючи на те, що ідея європейської інтеграції не є новою, наголосимо, що саме після Другої світової війни те об'єднання Європейського континенту, що призвело до створення ЄС у його сучасній формі, можна назвати найбільш успішною і найбільш досліджуваною спробою європейської інтеграції.

Після завершення Другої світової війни у порядку денному у політичній площині почали зароджуватися дискусії щодо сутності та форми європейської інтеграції, як до прикладу класифікував дослідник А. Стааб погляди були поділені на два табори. Прибічники “максималістського” погляду на європейську інтеграцію, (першовідкривачем цього погляду є – А. Спінеллі), дані науковці робили заклики до імплементації федералістського устрою Європи з метою конструювання Сполучених Штатів Америки. Другий табір прибічників “мінімалістського” погляду на майбутнє Європи і (головний представник – В. Черчилль) погоджувалися на менш тісну співпрацю між європейськими державами, засновану переважно на торговельних зв'язках між незалежними державами Європи. Схематично можна зобразити два політичних погляди на розвиток європейської інтеграції наступним чином(див. таблицю 1.2.)

Прем'єр-міністр Вінстон Черчилль менш ніж за півтора роки після закінчення Другої світової війни у промові в м. Цюрих сказав: «Ми маємо тепер будувати свого роду Сполучені Штати Європи. ...першим кроком має стати партнерство між Францією та Німеччиною. ... Франція та Німеччина повинні взяти на себе ініціативу разом» А. Стааб наголошував на тому, що хоча У. Черчилль назвав власний проєкт 1 «Сполучені Штати Європи» і закликав до їх створення у своїй відомій промові, однак він не мав на увазі створення федералістської держави на європейському континенті. Водночас А. Спінеллі створив чернетку конституції для федеральної Європи під час свого ув'язнення за часів Муссоліні[50,с.232] Італійський політик А. Спінеллі[51,с.229] [52,с.194] який пізніше також став Європейським Комісаром та членом ЄП, вважав за необхідне створення незалежних інститутів ЄС, що створили б політичний центр європейської інтеграції і просували б ідею подальшої інтеграції. В іншому разі, на думку А. Спінеллі, процесом європейської інтеграції будуть керувати уряди держав-членів

Форми європейської інтеграції

Максималістський підхід	Мінімалістський погляд
головний представник – А. Спінеллі; – створення тільки економічних зв'язків є недостатнім для запобігання конфліктів між націями; – економічний та політичний союз.	Головний представник -- В. Черчилль Забезпечувати мир через створення економічного союзу (І. Кант: державиторговельні партнери не починають воєн одне з одним; Лише економічний союз

Серед прибічників створення федеральної Європи був і Ж.Моне, французький політик, який став одним із засновників ЄС. Починаючи проєкт європейської інтеграції зі створення Європейського співтовариства вугілля та

стали в 1952 р. і поширюючи інтеграцію на інші галузі політики, Ж. Моне вбачав закінчення цього процесу інтеграції у створенні Європейської федерації. Даний підхід отримав назву «метод Моне», або «федералізм у розстрочку» [54]. Сучасний дослідник А. Стааб зауважував, що ідея федеральної Європи А. Спінеллі та Ж. Моне почала втрачати свою актуальність із часом, коли ЄС почав розширюватися [55]. Тим не менш, і досі є достатньо багато прибічників об'єднання Європи в тісний політичний союз.

Одним із критиків федералізму був британський науковець Д. Мітрані¹[56] який став родоначальником теорії функціоналізму. Він вважав найбільшим викликом для європейської інтеграції «об'єднати разом спільні інтереси всіх без нерозумного втручання в конкретні методи досягнення цього кожним»[57.с.68]. Д. Мітрані стверджував, що федералізм був надто жорсткий у своїх рамках, і що його важко буде досягти і підтримувати через політичний націоналізм [58,с155-156]

Послідовником наукових теорій Д. Мітрані став Е. Хаас, відомий американський політолог, професор Каліфорнійського університету, який опублікував книги «Об'єднання Європи: політичні, соціальні та економічні сили, 1950-1957» [59] (1958), а також «Поза нацією-державою: функціоналізм та міжнародна організація» [60](1968), що заклало фундамент неофункціональної теорії. Дослідник американського походження дійшов до такого постулату, що окрім співпраці, яка з'являється із функціональних зв'язків, інтеграцію необхідно було б спеціально заохочувати завдяки політичній та економічній елітам, які націлені на задоволення власних потреб.

Отож, проаналізувавши вищезгаданих авторів, варто зазначити, що вони загалом починають відлік історії інтеграції Європейського континенту після завершення Другої світової війни, у переважній більшості розглядаючи історію післявоєнної Західної Європи. Водночас слід згадати про

¹ Mitrany D. A Working Peace System / D. Mitrany. – Chicago : Quadrangle Books, 1966. – 221 p.

дослідження ранньої історії європейської інтеграції після Другої світової війни присвятила свої дослідження Ш. Браун Уеллс [61] насамперед мова йде про книгу яка була написана одному з засновників ЄС – Ж. Моне, під назвою, «Жан Моне: нетрадиційний державний діяч». Разом із тим дослідження відомого вченого Т. Джудт «Після війни: історія Європи з 1945 р.» є першим дослідженням сучасної історії Європи, що охоплює всю Європу – як Захід, так і Схід.[63,с.436]

В цілому дослідження європейської інтеграції в ХХІ, яка представлена в наукових працях дослідників як до прикладу, Д.Дайнен, американський професор з державного управління, є одним із провідних сучасних дослідників ЄС. Його книга «Ще більш тісний союз: вступ до європейської інтеграції» [64,с.619]. У 2008 р. Б. Блонд написав книгу про Євросоюз та його сусідів, зробивши акцент на політичній географії сучасної Європи [65]; А. Стааб присвятив своє дослідження у 2011 р. поясненню особливостей інститутів та міжнародного впливу ЄС [66,с.232]

Тобто як бачимо напрацювання щодо європейської інтеграції, яка розриває сутність наукових ідей та теорій, які беруть свій початок після завершення II світової війни. Це свідчить про те, що дослідники і в тому числі політики прагнули сформулювати бачення, яке б допомогло збільшити темпи розвитку та відновлення держав.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Теоретичні основи вивчення політичних вимірів євроінтеграційних процесів

Термін «інтеграція» вперше був використаний у 1930-х роках. ХХ ст.. [67]

Інтеграція (від лат. *integration* – відновлення, оновлення та *integer* – ціле) – напрямок процесу розвитку, пов'язаний з об'єднанням раніше різнорідних частин і елементів в єдине ціле. [68,с.114]

У Словнику Оксфордського університету інтеграцію визначено як «акт або процес поєднання двох або більше частин, щоб вони функціонували разом» [69]

В українському політологічному словнику міститься наступне трактування категорії «інтеграція»: «Інтеграція – це сукупність політичних процесів, спрямованих на консолідацію, злиття суспільних, політичних, військових, економічних структур або етносів у рамках однієї держави чи кількох держав з метою протидії деструктивним внутрішнім і зовнішнім чинникам» [70]

Інтеграційні процеси відбуваються як у рамках вже створеної системи, що призводить до підвищення рівня її цілісності та організованості, так і при появі нової системи з раніше не пов'язаних елементів. Окремі частини інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії. При інтеграції збільшуються обсяг і інтенсивність взаємозв'язків між компонентами її системи, зокрема будуються нові рівні управління. Результатом інтеграції є певний ступінь інтеграції – стан упорядкованого функціонування частин цілого.

К. Пурсіайнен вважає, що «інтеграція» означає посилення взаємозалежності та узгодженості елементів соціальної системи. [71,с.149]

Один із найвпливовіших неофункціоналістських теоретиків інтеграції Е. Хаас визначив інтеграцію як «процес, за допомогою якого політики в особистих чітких національних умовах погоджуються передати свою довіру, очікування та політичну діяльність новому центру, чії інституції мають юрисдикцію, що виходить за межі це. держави» [72]

Таке широке визначення включає як соціальні (передача лояльності), так і політичні (розвиток нових інституцій, які стоять над країнами-членами та мають прямий вплив на частину їхніх справ) процеси. Інтеграція призводить до появи нового центру політичного впливу, залучення основних суб'єктів національного масштабу. [73,с.21]

Беручи до уваги висунуту термінологію А. Етціоні, термін «спільнота» та «інтеграція» виступають суб'єктом і предикатом. При цьому «спільнота» постає як своєрідна «спільнота чи навіть система, що має самодостатні інтеграційні механізми», а «інтеграція» – це певна «здатність цієї системи підтримувати себе в результаті дії і вплив як внутрішніх, так і зовнішніх змін». [74,329]

На думку А. Етціоні, інтеграція включає такі складові: ефективний контроль за застосуванням заходів примусу, єдиний центр, відповідальний за прийняття та виконання рішень, і домінуючий центр політичної єдності основної маси політично активного населення. [75]

П. Якоб розглядає інтеграцію як реальну можливість забезпечити мирне співіснування країн, що досягається шляхом розширення торгівлі, вільного пересування людей, культурного обміну, консультацій.[76,с.83] Тому, відповідно до європейського підходу, інтеграція визначається як «процес, за допомогою якого окремі держави передають частину своїх суверенних прав на користь інституційної структури, створеної та спільної для всіх з метою забезпечення врахування їхніх спільних інтересів. і реалізовано».[76,с.255]

В теперішніх європейських науках дефініція «політична інтеграція» в використовується для позначення структурних зв'язків, причинно-

наслідкових взаємозалежностей і ступеня щільності елементів політичної системи або кількох політичних систем.

Визначення політичної інтеграції Ернста Хааса та Леона Ліндберга вважаються в науці класичними.

У першому визначенні політична інтеграція – це процес, за допомогою якого політичні актори в кількох окремих національних одиницях спрямовують свою прихильність, очікування та політичну діяльність до нового центру або претендують на вищі повноваження, ніж існуючі національні держави. Кінцевим результатом політичної інтеграції, на думку Хааса, має стати нова політична спільнота над національними державами.[77]

За визначенням Ліндберга, політична інтеграція – це, по-перше, процес, у якому нації відходять від бажання та здатності проводити зовнішню та основну внутрішню політику незалежно одна від одної та прагнуть приймати спільні рішення або делегувати прийняття рішень новим центральним органам. По-друге, процес, у якому політичні актори в окремих одиницях змушені переносити свої очікування та політичну діяльність до нового центру.

Узагальнюючи ці тези, Ліндберг визначив політичну інтеграцію як еволюцію в часі системи колективного прийняття рішень між націями.[78] Існування політичних інститутів на наднаціональному рівні в обидвох випадках розглядається як наріжний камінь політичної інтеграції.

Водночас, за словами Хааса, передача лояльності загальноєвропейським інститутам не передбачає відмови від лояльності до національних держав і урядів. Це означає, що політична інтеграція як створення системи колективного прийняття рішень між націями призводить не лише до формування наднаціональних органів прийняття рішень, а й до розвитку співпраці між національними урядами. Політична євроінтеграція сьогодні досліджується в рамках наступних підходів.[79]

Перший підхід бере «загальноєвропейські рішення» як відправну точку для вивчення динаміки Європейського Союзу та зосереджується на з'ясуванні впливу правової спадщини Співтовариства на політичні та адміністративні структури країн-членів. Перевагами цього підходу вважаються те, що він:

1) уникає телеологічних конотацій у дослідженнях європейської інтеграції

2) спонукає перевірити, чи справді відбувається інтернаціоналізація прийнятої логіки управління Співтовариства та які її наслідки на національному рівні. Загалом така перспектива євроінтеграційних досліджень ставить питання про те, чи вписуються загальноєвропейські ініціативи, що реалізуються на національному рівні, у прийняту тут практику управління.

Другий підхід враховує парадоксальність так званих процесів «роздержавлення». Ці процеси, з одного боку, підривають державну автономію та здатність до управління. І, з іншого боку, вони усувають органи виконавчої влади з-під громадського контролю, оскільки передбачають, що представники національного уряду захищають інтереси не стільки своїх громадян, скільки інших держав-членів, щоб мати можливість приймати рішення спільно з їхні уряди. Така перспектива дослідження європейської інтеграції ставить питання про зміну самої державності, коли влада фактично переноситься на наддержавний рівень і підводить до проблеми майбутнього представницьких демократій. Третій дослідницький підхід вивчає довгострокові процеси соціальної, економічної та політичної реконструкції, зосереджуючись при цьому на рокканській традиції.

Норвезький вчений Стейн Роккан створив свого часу так звану «концептуальну карту Європи», де розглядав континент як особливий регіон зі своїм шляхом розвитку та досвідом. Історично цей регіон сформувався навколо так званого «поясу міст», який за часів Римської імперії фактично відігравав роль її лімесу. [80,с.83]

За словами Стайна Роккана, «концептуальна карта Європи» відображає фундаментальну асиметрію в геополітичній структурі Європи, яку можна описати за допомогою трьох параметрів. А саме:

1) домінуюча міська структура політично фрагментованого торгового поясу від Середземномор'я до півночі;

2) потужність міст, що утворилися на західних, «вивернених до моря» територіях;

3) слабкість міст на територіях, об'єднаних під владою потужних військових центрів на «оберненому до континенту» Сході.

Поєднання трьох параметрів «концептуальної карти Європи» створювало розмаїття політичних систем і культурно-національних ідентичностей Європи і водночас забезпечувало їх єдність через існування «поясу міст». Посилаючись на дослідження Роккана, сучасний європейський дослідник Олсен пропонує розглядати політичну організацію Європейського Союзу крізь призму диференціації та уніфікації.[81,с.148-149]

У цьому контексті Європейський Союз є «союзом глибокої різноманітності», який визнає та інституціоналізує різноманітність ідентичностей. Наприклад, Договір про Європейський Союз підтверджує повагу Союзу до національної ідентичності держав-членів. Відповідно, єдиною можливою стратегією розвитку Європейського Союзу, на думку Олсена, може бути свого роду «невидима інтеграція», що здійснюється через «нетериторіальні поділу», тобто формування різного роду європейських політичних мереж у межах про які національні еліти можуть домовитися між собою[82,с.6] Крім зазначених вище підходів, політична євроінтеграція сьогодні аналізується з трьох позицій, а саме: з урахуванням її причин, мотивів та результатів.

К. О. Трихліб виділяє чотири пояснення причин євроінтеграції. [83,с.257-258]

Перший був представлений школою «американської гегемонії», яка виходила з того факту, що в післявоєнний період Сполучені Штати були «гегемоном», який бажав і міг нав'язати свою модель решті західного світу.

Другий ґрунтується на постулаті про те, що основою європейської інтеграції є традиція наднаціональності, добровільної відмови націй-держав від частини свого суверенітету, що є характерним для європейської суспільно-політичної думки.

По-третє, він акцентує увагу на тому, що ініціативи посилення інтеграції виходили від провідних європейських державних діячів того часу – Моне, Шумана та Аденауера.

По-четверте, він апелює до школи «національних інтересів», яка виходить з того, що держави укладають певні угоди лише в тому випадку, якщо отримують від цього певні вигоди. Мотиви євроінтеграції мають переважно гео економічне та геополітичне тлумачення (Мішель Фуше). Гео економічний – виходить з необхідності включення післявоєнної Європи у світовий економічний простір. Геополітичне пов'язане з діалектикою відносин між Європою та рештою світу, насамперед із США. [84]

У руслі таких підходів досліджується результат політичної євроінтеграції – політична система Європейського Союзу. Перший підхід – це теорії інтеграції, які з'ясовують рушійні сили інтеграційних процесів і намагаються пояснити делегування країнами-членами певних повноважень Європейського співтовариства.

О. І. Шаповалова зазначає, що інтеграційні теорії своєрідно обертаються навколо чотирьох альтернативних розуміння Європейського Союзу, а саме:

- 1) ЄС є однією з багатьох міжнародних організацій;
- 2) поява ЄС є одним із випадків регіональної інтеграції;
- 3) ЄС представляє вищий рівень національних політичних систем і процесів;

4) ЄС – це унікальне явище, яке не має аналогів у світовій практиці – «неідентифікований політичний об'єкт» (Жан Делор)[85]

Загальною теоретичною основою теорій інтеграції вважають:

- класичний раціоналізм, який трактував історичний процес як рух по шляху прогресу;
- механістична концепція рівноваги, суть якої полягає в тому, що фізична реальність світу є наперед визначеною та підпорядковується природним законам. Звідси випливає можливість і необхідність забезпечення стабільності, рівноваги та рівноваги в державі та суспільстві;
- ідеологія універсалізму, згідно з якою суспільний розвиток відбувається в напрямку створення спільної економічної системи та універсальної політичної моделі суспільства незалежно від обставин, місця і часу;
- економічний лібералізм Адама Сміта, який стверджує універсальність ринкової економіки, основним законом якої є конкуренція;
- ідеологія гуманізму або так званий «людський вимір» інтеграційних процесів;
- теорія «нерівноваги систем», згідно з якою розвиток відбувається через альтернативи та можливості не завжди свідомого вибору.[85, с.9-10]

Теорії інтеграції, які існують сьогодні, можна розділити на дві групи. А саме: класичні, які зосереджувалися на типах політичної системи об'єднаної Європи, та сучасні, які стосуються нормального функціонування об'єднаної Європи як політичної системи.

Класичні теорії інтеграції прийнято називати так.

Федералізм, представники якого розглядали загальноєвропейську федерацію як найближчу політичну мету, а її створення як одноразовий комплексний конституційний акт.

Функціоналізм, виходячи з того факту, що вже існуюче співробітництво між країнами та його розширення на нові галузі може в кінцевому підсумку призвести до тісної співпраці між цими країнами, що, у свою чергу, зменшить загрозу війни між партнерами та спричинить життєздатну мирну систему.

Теорія комунікації, яка розглядала соціальні комунікації як основний засіб стабілізації існуючого ладу європейських держав-націй.

Неофункціоналізм, представники якого відстоювали позицію принципової переваги наднаціонального характеру інтеграційних інститутів.

Міжурядовий підхід, який підкреслював, що європейська інтеграція потребує схвалення національних урядів, якщо це відповідає їхнім інтересам. Історичний компроміс між неофункціоналізмом і міжурядовим підходом наприкінці 20 століття породив сучасні теорії інтеграції. Це, зокрема: неофедералізм, орієнтований на пошук федералістських рішень конкретних проблем; теорія багаторівневого управління, яка базується на факті перетину компетенцій багатьох рівнів управління та взаємодії політичних акторів, що пронизують ці рівні; теорія «нового інституціоналізму», яка акцентує увагу на важливості інститутів у процесі прийняття рішень в ЄС; теорія політичних мереж, яка звертає увагу на «внутрішньо-елітарний переговорний процес»; ліберальний міжурядовий підхід, згідно з яким європейська інтеграція не послаблює, а, навпаки, зміцнює європейські держави – нації, оскільки успішне просування інтересів впливових національних суспільно-політичних груп на європейському рівні зміцнює внутрішньополітичні позиції Уряд. Своєрідний синтез класичних і сучасних теорій інтеграції здійснив Джон Петерсон. На думку цього дослідника, в Європейському Союзі існує три рівні прийняття рішень, кожен із яких має свою логіку та теоретичний аналог.

«Надсистемний рівень» – це рівень «історичних рішень», які змінюють політичну систему ЄС. Це той рівень інтеграції в її розумінні, який досліджують класичні теорії інтеграції. «Системний рівень» або «рівень

реалізації політики» забезпечує практичну трансформацію інтеграційних інститутів. Його вивчає «новий інституціоналізм».

Мезосистемний рівень, або рівень формування політики, є предметом дослідження теорії політичних мереж. За словами Ніколаса Мусіса, усі інтеграційні теорії ігнорують головний елемент європейської інтеграції – поступове формування, розвиток і зміцнення спільної політики. Моусіс пропонує власний підхід до дослідження європейської інтеграції, який він називає «емпіричним підходом, заснованим на розробці спільної політики»

Варто наголосити, що сама європейська інтеграція, на думку Мусіса, є різновидом багатонаціонального інтеграційного процесу, тобто добровільного заснування (через угоду, укладену між незалежними державами) спільних інститутів і поступовий розвиток їх спільної політики, керуючись спільними цілями та інтересами. Спільна політика – це набір рішень, правил, заходів і кодексів поведінки, прийнятих спільними інституціями, які були створені групою держав і впроваджуються спільними інституціями та державами-членами. До того ж, спільна політика з'являється там, де уряди – представники сторін інтеграційної угоди починають вважати, що така політика краще відповідає індивідуальним інтересам їхніх держав, ніж суто національна політика.[87]

Основним елементом спільної політики, як слушно вказує Л. Угрин, є визначення спільного інтересу щодо завдань, які вона ставить перед собою, і заходів, які вона вживає для цього. Таке визначення має бути результатом дискусій і задовольняти всі держави-члени, якщо це фундаментальна спільна політика (багатонаціональна інтеграція є найважливішою спільною політикою, яка зачіпає національні інтереси та приймається урядами держав-учасниць), а більшість держав-членів – у разі вторинної спільної політики. політика (приймається загальними інститутами – охорона навколишнього середовища, конкурентна політика та ін.)[88]

Другий підхід, який вивчає політичну систему Європейського Союзу, сучасні європейські дослідники називають аналізом політики. Його мета –

пояснити, як і за допомогою яких процесів можна вирішити певні політичні проблеми та сформувані спільну політику Європейського Союзу в певному інституційному контексті. Такий підхід допомагає зрозуміти функціонування ЄС, розглядаючи його інститути як незалежні змінні[89] Зокрема, представники цього підходу відзначають появу нових форм вироблення політики, які не ставлять під сумнів існуючі структури інституту цього ЄС. Мова йде про так звані форми «м'якої» політики управління. Ці форми передбачають, по-перше, об'єднання урядів держав-учасниць для досягнення певної мети, яку кожна держава-учасниця може досягти по-своєму. По-друге, обмін державами-учасницями Співтовариства досвідом певних політичних стратегій, які виправдали себе в окремих державах-учасницях, систематичний розвиток цього досвіду та його поширення в Союзі[90]

Третій підхід до вивчення Європейського Союзу представлений «дебатами про конституцію». Цей підхід фокусується на вивченні структури ЄС, процесу формалізації його структури, яка була б легітимною та здатною організувати політичні та соціальні взаємодії. Головне питання полягає в тому, який вплив матиме структурний дизайн Європейського Союзу на його членів.

На думку сучасних європейських науковців, сьогодні для дослідження політичної системи Європейського Союзу слід застосовувати концепцію менеджменту як різновид інтегрованого підходу, який, по-перше, поєднує три попередні підходи. А по-друге, це дозволяє вийти за їх межі та висвітлити сфери, яким у їхній сфері приділено мало уваги, але які є надзвичайно важливими для розуміння як функціонування Європейського Союзу, так і його впливу на громадян, групи інтересів і країни-члени. Це, зокрема:

- 1) питання демократії, легітимності, відповідальності та нормативної оцінки політичної системи;

2) дослідження політичної системи ЄС у її цілісності, а не ізольований розгляд окремих сфер політики чи аналіз якогось одного рівня загальноєвропейської багаторівневої системи;

3) інтеграційні дослідження політичної влади – конкуренції партій за владу – цікаві не лише для розуміння внутрішньополітичної боротьби всередині країн-членів, а й мають значні політичні наслідки для всієї європейської системи. Управління пропонується розуміти як постійно триваючий процес свідомого політичного цілепокладання та втручання в проектування суспільного ладу та його складових. Влада передбачає встановлення цілей і прийняття рішень щодо відповідних заходів, які є обов'язковими як для громадських груп, так і для окремих осіб[91]

«Уряд» став головною темою досліджень європейської інтеграції, що відображає зсув інтересу від пояснення «великих переговорів» і загальної динаміки інтеграції до вивчення ЄС як багаторівневої політичної системи зі специфічними особливостями процесу формування політики»[92] Концепція управління дозволяє зосередитися на кількох особливостях ЄС.

Перша особливість полягає в тому, що інституційна структура ЄС створюється не лише системою договорів, а й неформальними правилами, принципами, нормами та практиками, якими керуються відповідні актори всередині ЄС. Саме вони значною мірою впливають на запровадження формальних договорів та інших документів, уточнюючи та змінюючи їх[93]

Друга особливість стосується Європейського Союзу як «комунікативного союзу», який виникає не в результаті «передачі повноважень», а в результаті неформальних змін у співпраці між державами-членами ЄС та його інституціями. У Європейському Союзі країни-члени пов'язані одна за одною складною системою зв'язку та спостереження – обов'язки регулярного звітування, система встановлення контрольних точок і моніторинг. Ця система фактично є новою формою політичної координації держав-членів ЄС, оскільки вона діє як постійне нагадування про їхні зобов'язання як його членів.

Комунікативний союз визначає третю рису ЄС – звуження мережі взаємовідносин між акторами ЄС: країнами-членами, регіональними спільнотами та неурядовими організаціями. Ці політичні мережі допомагають подолати реальні конфлікти шляхом їх ретельного вивчення, розкладання на складові та роботи з кожним із його факторів, що дозволяє вирішити конфлікт найбільш сприятливим для суспільства способом. Оскільки пильна увага до автономії держав-членів та їхньої співпраці на мовах тісного переплетення в межах Союзу є нормативними принципами конфігурації інституційної структури ЄС, уряд у Європейському Союзі набуває форми «управління». в мережі». Мережа, з одного боку, охоплює широке поле політичних питань і орієнтує країни-учасниці на вироблення спільного колективного рішення. А з іншого – «тримає» власні інтереси країн-учасниць, водночас дозволяючи останнім дбати про їх реалізацію.

Домінування мережевого характеру управління Європейським Союзом європейські дослідники зазвичай пояснюють двома причинами. По-перше, на відміну від національних парламентських демократій, різноманітність точок зору та відповідних практичних позицій на європейському рівні не можна тлумачити як вираження конкуруючих інтересів. Тому у випадку ЄС вираження інтересів, формулювання проблем та їх спільне вирішення не може відбуватися за моделлю партійної конкуренції, а потребує звернення до експертних знань. Вважаємо наразі, що саме це і є причиною створення численних комітетів, консультативних і робочих груп у Брюсселі, що складаються з представників Союзу та національних посадових осіб і приватних експертів, які працюють разом, щоб надати інформацію про конкретні технічні знання Європейській Комісії та підготувати переговори та законодавчі ініціативи.

По-друге, в контексті розширення Європейського Союзу залучення експертів до обговорення та визначення проблеми є неминучим, оскільки коли з'являється нова проблема і в дуже різних умовах країн-членів, чітке визначення проблеми вже є мистецтвом. Тому в усіх сучасних політичних

системах незалежність експертів, як правило, перевищує суверенітет народу та суверенітет парламенту. Європейський Союз, визнає Сандро Гоці, тут не виняток. Перевага концепції менеджменту вбачається в тому, що вона зосереджує увагу дослідника не на Європейському Союзі як певній нормативній політичній структурі, оформленій на урядових конференціях і угодах, а на ЄС – тому, як він формується «в тісній формі». лобі певних кіл, так би мовити, за нашими спинами» [96]

На думку європейських науковців, саме дифузна структура європейських інституцій пропонує більше простору для адаптації та інновацій, сприяючи таким чином динаміці політичний процес – шлях, на якому Європейський Союз досяг значного прогресу [97]

Концепція урядування заслуговує на увагу українських дослідників ще й тому, що, на думку європейських науковців, є аналітичним інструментом, необхідним для розуміння взаємодії політики ЄС щодо країн Центральної та Східної Європи та осмислення наслідків урядової експансії в ЄС. «Завдяки асоціації та підготовчим етапам процесу прийняття, а також супутній регулятивній гармонізації разом із технічною та фінансовою допомогою з боку ЄС країни-кандидати стали частиною цієї системи управління задовго до формального членства» [98,с.273]

Крім того, європейці визнають, що якщо всередині ЄС влада є «менеджментом в мережі», то щодо країн-кандидатів він демонструє багато рис «старого менеджменту». Як: ієрархія, асиметрія, контроль по вертикалі, контроль з боку бюрократичних гравців, обмежена роль громадськості тощо[99] «... Велика асиметрія зв'язків між інсайдерами та аутсайдерами надає ЄС такого рівня влади, який не заохочує відносин тет-а-тет ні між державами-членами ЄС, ні з іншими зовнішніми гравцями»[100,с.14]

Підсумовуючи вищевикладене можна підтвердити, що врахування всього розмаїття підходів і позицій, які мають місце у дослідженні сучасних політичних євроінтеграційних процесів, є важливою умовою як для розуміння складності та динамізму останніх, так і для залучення українських

науковців до європейського дослідження, присвячені розумінню цих процесів.

2.2. Характеристика дослідницьких позицій у розгляді інституційного розвитку ЄС

Сучасний етап історичного розвитку характеризується якісним перетворенням багатьох традиційних підвалин життя. Не залишилася осторонь цього процесу політико-правова організація суспільства, її центральний компонент – держава.

Під впливом інтеграційних тенденцій дедалі більше країн планети у добровільному порядку погоджуються на обмеження власного суверенітету, передачу суверенних прав на компетенцію наднаціональних (наддержавних) утворень міжнародного характеру[101] В результаті відбувається зміна самого уявлення про державу та державність, що потребує уважного вивчення та осмислення з боку юридичної науки.

Саме Європейський Союз на сьогоднішній день є найбільш ефективною, авторитетною та динамічною з-поміж подібних наддержавних конструкцій. За дуже короткий за історичними мірками відрізок часу Союз перетворився з невеликого субрегіонального угруповання економічного характеру на справді європейську інтеграційну організацію універсальної компетенції, що володіє власним апаратом управління та здійснює діяльність у різних сферах суспільного життя [102,с.22]

Для ілюстрації масштабів діяльності Європейського Союзу достатньо вказати лише деякі з її основних результатів:

– у соціально-економічній сфері: побудова спільного ринку, запровадження єдиної валюти євро, видання великого законодавства стосовно різних галузей господарства (транспортне, банківське, митне, антимонопольне, аграрне, трудове) і т.д.);

– у політичній галузі: функціонування працевдатної, хоч і не вільної від недоліків системи європейських органів влади, яка включає Європейський парламент, що обирається безпосередньо громадянами, суди Союзу, Комісію, Раду, Європейський центральний банк, омбудсмана Європейського Союзу (уповноваженого з прав людини) та ін.;

– у правоохоронній та гуманітарній сферах: становлення інституту громадянства Союзу, прийняття Хартії Європейського Союзу про основні права, створення Європейського поліцейського відомства (Європол)[103] та аналогічної установи для координації роботи національних прокуратур (Євроюст), формування єдиних інформаційних систем та банків даних (Шен система, централізована база даних відбитків пальців Євродак [104] та ін.), встановлення в законодавстві Союзу загальних ознак і стандартів кримінальної відповідальності щодо низки злочинних діянь (фальшивомонетництво, тероризм, торгівля людьми та ін.), заміна малоефективного інституту міждержавної видачі злочинців [105,с.134-135]

На додаток до цього переліку вже здійснених перетворень Європейський Союз зараз готується зробити ще один крок, який може мати далекосяжні наслідки для всієї Європи. Йдеться ухвалення єдиного Конституційного договору Союзу, покликаного замінити діючі установчі документи організації. Ухвалення договору дозволить посилити легітимність союзу, сприятиме зміцненню його єдності, авторитету та самоідентифікації на міжнародній арені.

Н. Нюгент зазначає, що Європейський Союз перетвориться на монолітнішу унікальну наддержавну організацію політичної влади, удосконалюються принципи діяльності Союзу[106,с.109] Європейський Союз (ЄС) у тому вигляді, в якому він сприймається у світі зараз, формувався протягом тривалого часу.

Документально ЄС був оформлений Маастрихтським договором, підписаним у лютому 1992 р. і введеним у дію в 1993 р. Найважливішим наслідком цього стало завершення створення єдиного ринку, у межах якого

всьому просторі співтовариства забезпечується вільне пересування товарів, осіб, послуг і капіталу. При цьому було повністю усунуто всі митні платежі та ПДВ у торгівлі між країнами – членами співтовариства. Це також означало завершення будівництва Митного союзу. У 1994 році було прийнято Єдиний митний кодекс для всіх країн спільноти та встановлено єдині імпорتنі та експортні процедури [107,с.66]

Митні формальності на внутрішніх кордонах були замінені на нові системи податкового та статистичного контролю, які не вимагали традиційної митної перевірки документів при перетині цих кордонів. Вибіркові перевірки можуть здійснюватися з конкретною метою – припинення трафіку наркотиків, виявлення незаконних іммігрантів та ін. договір та інші акти.

Найбільш важливими з них є підвищення транспарентності акцій ЄС з акцентом на захист прав громадян ЄС у широкому розумінні, спрощення законодавчих процедур та інституційних змін, широкомасштабної зміни існуючих Опор (Pillars) Союзу (кооперація в галузі права та внутрішніх справ – Pillar I; загальна іноземна політика та безпека ЄС – Pillar II, нові правила, що дозволяють гнучку інтеграцію у вигляді активної кооперації в галузі політики та судової кооперації у кримінальних справах – Pillar III) [108,с.40]

Інституційно-правові засади співробітництва країн Європейського Союзу, його архітектура та функції досить складні. Він керується загальними інститутами: Європейським парламентом, Європейською радою (глави держав та урядів) та Європейською комісією, яка виступає гарантом союзних договорів та має право законодавчої ініціативи, а також Радою міністрів, що складається з міністрів національних урядів. Крім того, є Рахункова палата, яка контролює використання фінансових ресурсів загального бюджету, та Європейський суд, який слідкує за виконанням загальноєвропейського законодавства. Регіональні аспекти розвитку знаходяться в полі зору Європейського конгресу місцевої та регіональної влади.

Відповідно до Маастрихтського та Амстердамського договорів всі ці структури орієнтовані на:

1. сприяння збалансованому та довготривалому економічному та соціальному прогресу, особливо за допомогою створення простору без внутрішніх кордонів, економічного та соціального зближення та утворення економічного та монетарного союзу;
2. затвердження своєї ідентичності на міжнародній арені, особливо через проведення спільної зовнішньої політики та безпеки, у тому числі через визначення у майбутньому політики спільного захисту;
3. посилення захисту прав та інтересів громадян держав-членів встановленням громадянства Союзу;
4. розвиток тісної співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ;
5. збереження загальних досягнень [109]

Під час підготовки та прийняття рішень між керівними інститутами ЄС верхнього рівня існує поділ функцій: Європейська рада визначає майбутню політику Союзу, Європейська комісія готує пропозиції та відповідає за виконання рішень, Європейський парламент висловлює думку про пропозиції, Рада міністрів приймає рішення, Європейський суд забезпечує дотримання правових норм Спільноти та їх одноманітне застосування.

Масштабна та вражаюча архітектура Європейського Союзу, переплетення її «несучих конструкцій» та функцій ґрунтується на трьох опорах (pillars of the European Union), позначених договором про заснування ЄС та визнаних усіма державними членами співтовариства.

Перший «стовп» складався з Європейських Співтовариств (Європейське економічне співтовариство, Європейське співтовариство з вугілля та сталі та Європейське співтовариство з атомної енергії) та обумовлював основні повноваження, в межах яких, здійснювалася діяльність інституціями Співтовариства.

Другий «стовп» був зовнішньою політикою та політикою безпеки.

Третій «стовп» – це співпраця у галузі правосуддя та внутрішніх справ. Договором передбачалось міждержавне співробітництво, використовуючи спільні інститути, з певними наднаціональними особливостями, такими як залучення до Комісії та консультації з парламентом.[110]

Сутність їх полягає в наступному:

– Pillar I – Європейські спільноти (Euroatom), які мають правосуб'єктність. Рішення ухвалюються більшістю голосів. Європейська інтеграція найбільше просунулась у областях, охоплених цим комплексом норм. До цих областей в основному належать питання Загального ринку та чотири свободи ЄС (вільний рух товарів, осіб та капіталу, а також надання послуг). З моменту набуття чинності Амстердамського договору питання, що стосуються Шенгенського договору, а також значна частина Pillar III (всі питання, що стосуються зовнішніх кордонів, політика надання притулку, протидія незаконній імміграції, контроль за зовнішніми кордонами та митна взаємодія, а також кооперація у сфері цивільної юстиції) були включені до Pillar I;

– Pillar II – дії держав – членів Європейського Союзу в галузі спільної іноземної політики та безпеки (CFSP). Ці дії немає міждержавної природи. Європейська рада визначає політичні керівні принципи, що лежать в основі дій ЄС у цьому комплексі. CFSP була утворена на базі Європейської політичної кооперації (ЄПК) держав – членів Європейського співтовариства і стала частиною договорів за допомогою Єдиного європейського акту у 1987 році. У CFSP були внесені доповнення для того, щоб включити аспекти оборони через статтю J.4. Договору Європейського Союзу, який передбачає можливість створити загальноєвропейську оборонну політику та зробити Західноєвропейський Союз складовою розвитку ЄС;

– Pillar III – дії держав – членів ЄС у галузі юстиції та внутрішніх справ. У період з 3 листопада 1993 р. (коли набрав чинності Маастрихтський договір) і до 1 травня 1999 р. (коли набрав чинності Амстердамський договір) Pillar III включала співпрацю держав-членів ЄС у сфері координації та

гармонізації політики надання притулку, контролю за зовнішніми кордонами (включаючи митну співпрацю), імміграційної політики та політики щодо громадян третіх країн (принципи в'їзду та перебування в ЄС), боротьби з наркоманією та злочинністю, судового співробітництва у цивільних та кримінальних справах, поліцейського співробітництва (у рамках Європолу) та продовження групи «TREVI», тобто питань, що стосуються боротьби з тероризмом та міжнародною злочинністю.

Результатом Амстердамського договору стало перенесення деяких питань з Pillar III до Pillar I. Зараз Pillar III включає судову співпрацю у кримінальних справах та поліцейську співпрацю. Правова єдність ЄС скріплюється *Acquis Communautaire* – сукупністю всіх договорів, правил і законів, прийнятих за період інтеграції, починаючи з 50-х гг. в рамках Європейського Союзу та структур, що йому передували.[111,с.33-37]

Ці норми повинні бути прийняті новими державами-членами у тому вигляді, як вони існували на момент їх приєднання. *Acquis* складається з первинного права, тобто договорів (*treaties* – Паризький договір, Римський договір, Єдиний європейський акт, Договір Європейського Союзу, Амстердамський договір, договори про приєднання) та вторинного права, створеного відповідними органами Європейського Союзу. Вторинне право (*directives, regulations, decisions*) містить:

1) правила, які є обов'язковими для всіх держав-членів і прямо застосовні в рамках усіх країн-членів;

2) директиви, які можуть бути адресовані будь-якій державі-члену, а не всім державам-учасницям, та обов'язкові щодо об'єкта регламентації, залишаючи свободу визначення форми та методу здійснення;

3) рішення, повністю обов'язкові для тих, кому вони адресовані;

4) рекомендації та думки, які не мають обов'язкової сили;

5) інші акти інститутів Європейського Союзу різної природи;

6) рішення Європейського Суду.[112,с.129]

Договірне право належить до міжнародного публічного права, і будь-які інші акти Європейського Союзу мають відповідати йому; в іншому випадку вони вважаються недійсними. *Acquis Communautaire* також включає міжнародні договори, укладені між членами Європейського Союзу та третіми сторонами. 2000 р. Європейський парламент вперше виступив з ініціативою прийняття Конституції Союзу.

Підписання главами держав та урядів 25 країн-членів Європейського Союзу Договору про Конституцію ЄС від 29 жовтня 2004 р. стало найважливішим кроком у договірних відносинах Європейського Союзу. Одночасно було підписано Заключний акт, який затверджував текст Конституції та додаткові протоколи та декларації, які роз'яснюють окремі положення та статті Основного закону та процедуру їх набуття чинності. Конституцію ЄС не підтримали Франція та Нідерланди, проголосувавши на референдумах проти неї більшістю голосів.

Зупинимося на основних положеннях Конституції ЄС. Необхідно наголосити на важливості Конституції ЄС, проект якої сприяв зростанню популярності конституційної ідеї серед політичної еліти та населення європейських країн.

Конституція є досить широким документом обсягом близько 300 сторінок, витриманий у класичному державно-правовому стилі і що складається з 448 статей, розділених на чотири розділи: інститути ЄС, компетенція інститутів ЄС та її здійснення, політика ЄС у різних галузях, порядок перегляду Основного закону. Конституція вносила у життя ЄС та його інституцій багато нового [114,с.148]

Вперше офіційно закріплювався статус Європейської Ради, було розширено повноваження голови Єврокомісії, запроваджено посаду його заступника – Міністра закордонних справ Євросоюзу, який має координувати та офіційно представляти за межами Союзу його зовнішню політику та безпекову політику. Міністр закордонних справ призначається кваліфікованою більшістю Європейської Ради.

Згідно з Конституцією, його кандидатуру мають підтримати щонайменше 55% членів Європейської Ради, які репрезентують не менше 65% населення Євросоюзу. Як свідчить стаття 294 Конституції, «держави-члени активно і беззастережно підтримують загальну зовнішню політику та безпекову політику в дусі взаємної лояльності та солідарності». Проте держави-члени з найважливіших міжнародних питань мають певну самостійність і свободу вибору. Новизною було і те, що ЄС стає суб'єктом міжнародного права та може укладати від імені Союзу міжнародні договори. Свого часу Європейське співтовариство мало це право, але потім, після перетворення на Євросоюз, воно його втратило[115]

Таким чином, правова єдність охоплювала всю сферу відносин у рамках загальноєвропейського простору. Хоча Договір про Конституцію ЄС не набув чинності, він став прообразом Лісабонського договору 2007 року. Найімовірніший сценарій майбутнього Європейського Союзу на найближчі десять-п'ятнадцять років бачиться в повільному, але стійкому прогресі шляхом інтеграції, що стримується великою різноманітністю культур та економічних реалій [116] У ЄС нині йдуть складні та інколи різноспрямовані процеси. З одного боку, посилюється його внутрішня єдність за рахунок передачі нових повноважень до наднаціональних органів ЄС. Водночас, залишаються неясними перспективи співробітництва країн ЄС у сфері зовнішньої політики, оскільки масштабне розширення ЄС зробило його більш важко керованим у процесі прийняття рішень. Актуальним залишається питання про майбутню модель розвитку ЄС.

Наразі однакові перспективи на практичну реалізацію мають не лише сценарії побудови федеративної Європи, а й інтеграції у форматі конфедерації за моделлю «загальний ринок плюс соціальний союз», а також виникнення «Європи різних швидкостей» з виділенням груп країн, які є більш-менш інтегрованими один з одним. Провал, пов'язаний із прийняттям Євроконституції, показав, що ЄС не лише досяг, але в певному сенсі перейшов допустимі на даному етапі межі наднаціональної інтеграції. У

зв'язку з цим подальша передача повноважень держав-членів на рівень Єврокомісії на якийсь час опинилася під питанням[117]

Отже, на порядку денному найближчими роками будуть нові формати взаємодії. Будівництво Європейського Союзу як одного з найпотужніших полюсів сучасного світу неможливе, якщо це об'єднання не матиме єдиної зовнішньої політики, що виробляється відповідним інституційним органом, та єдиної політики в галузі оборони, підкріпленої силою європейської армії.

У 2000 р. у Ніщі було прийнято Хартію Європейського Союзу про основні права. Подібно до французької Декларації прав людини і громадянина 1789 р., за якою пішло прийняття Конституції, вона послужила основою конституційної ідеології та стимулювала відновлення конкретних робіт зі створення Конституції Союзу. Це стало особливо важливим у контексті збільшення Союзу ще на 10-13 нових держав-членів та відповідного коригування його інтеграційних механізмів.[118]

Ніщський договір був підписаний 26 лютого 2001 року і набув чинності 1 лютого 2003 року та мав на меті зробити інститути ЄС більш ефективними, легітимними та підготувати ЄС до наступного великого розширення. Варто відмітити, що Ніщський договір збільшив максимальну кількість депутатів Європарламенту до 732. Положення та загальні умови, що регулюють виконання обов'язків членів Європейського парламенту, мають бути затверджені кваліфікованою більшістю голосів у Раді. Положення, що регулюють політичні партії на європейському рівні, можуть прийматися відповідно до процедури прийняття рішень.

Парламенту більше не потрібно проявляти особливий інтерес для того, щоб порушити провадження, щоб акти, видані установами, були визнані недійсними. Він також уповноважений вимагати попереднього рішення щодо сумісності міжнародної угоди з Договором. Разом із тим, відбулись певні зміни у процедурах прийняття рішень. Процедура спільного прийняття рішень застосовується до більшої кількості питань, згода парламенту необхідна для встановлення посиленої співпраці у сфері, що підпадає під

спільне прийняття рішення. Коли Рада пропонує визначити, що існує явний ризик серйозного порушення фундаментальних прав, Парламент зобов'язаний висловити свою думку.

Договір передбачав новий розподіл голосів у Раді з урахуванням наслідків п'ятого розширення. Відповідно, з 1 січня 2005 року кваліфікована більшість встановлювалась, якщо рішення мало б підтримку хоча б певної кількості голосів і якщо рішення було підтримано більшістю держав-членів. Більш того, будь-який член Ради мав можливість подати запит з метою перевірки та визначення чи становить кваліфікована більшість щонайменше 62% усього населення Союзу. Якщо ця умова не виконувалась, рішення не приймалося. Однак відповідно до Договору про приєднання, підписаного в Афінах, положення про голосування кваліфікованою більшістю застосовувалося лише з 1 листопада 2004 року[119]

Водночас, збільшено кількість голосів, присвоєних державам-членам. Суттєве зростання голосів відбулось для держав-членів з найбільшим населенням. Поріг кваліфікованої більшості, який мав бути скоригований у разі приєднання нових держав-членів, було змінено, і різні пороги застосовувались до 2013 року, коли до ЄС приєдналася Хорватія.

Доцільно наголосити, що Договір також передбачав поступові зміни складу Комісії. З 2005 року Комісія складається з одного громадянина на кожну країну-учасницю². Після приєднання 27-ї держави кількість уповноважених буде меншою, ніж кількість держав-членів. Комісари будуть обиратись відповідно до системи ротації, заснованої на принципі рівності. Однак не було укладено згоди щодо кількості уповноважених та порядку ротації, що ґрунтується на рівності. Проте Договір передбачав, що Рада повинна вирішити будь-які нерозв'язані питання після приєднання 27-ї держави-члена.

² McCormick J. Understanding the European Union: A Concise Introduction. – London: MacMillan Education UK, 2017. – P. 150-151.

Також була змінена Судова система Союзу. Судові колегії можуть бути створені для слухання та визначення на першій інстанції певних класів дій або проваджень. Статут Суду може бути змінений Радою на прохання Суду чи Комісії, а Регламенти Суду та Суду першої інстанції в майбутньому будуть ухвалюватися кваліфікованою більшістю. Договір також вносить зміни до розподілу повноважень між Судом та Судом першої інстанції[121,с.227]

Відповідно до умов Договору, Суд аудиторів складається з одного громадянина від кожної держави-члена. Він також може створити внутрішні палати, які відповідатимуть за прийняття певних категорій звітів чи висновків.

Загальна кількість членів Комітету регіонів не може перевищувати 350. Крім того, члени повинні мати виборчий мандат регіональних чи місцевих органів влади або бути політично підзвітними виборним зборам.

Форум, відомий як Європейська конвенція, був скликаний на основі висновків засідання Європейської ради, яка проходила у Лейкені (Брюсель) 14 – 15 грудня 2001 року. Під час Форуму під головуванням Валері Жискар д'Естена та за участю представників від 28 країн (15 країн-учасниць, 12 країн-кандидатів та однієї країни, яка подала заявку на вступ до Союзу) та представників Комісії та Європейського парламенту, Європейській раді були представлені пропозиції щодо необхідних реформ і з підготовкою роботи майбутніх міжурядових конференцій. Рішення Конвенції виявилось дуже ефективним для розробки проекту Хартії основних прав Європейського Союзу, підписаної в Ніцці 7 грудня 2000 року[122,с.36]

Формат Конвенції передбачав заміну зміну формату зустріч державних чиновників: зустрічі за закритими дверима були замінені на публічні засідання із залученням до процесу всіх сторін, які мають політичний інтерес. У такий спосіб Європейською конвенцією було розроблено проект Договору про запровадження Конституції для Європи (інша назва

«Конституційний договір» або «Європейська конституція»), який був підписаний у Римі 29 жовтня 2004 року.

Попри те, що був започаткований процес ратифікації Конституції, після результатів голосування населення у Франції (55% проти) та Нідерландах (61% проти) процес ратифікації зупинився, а згодом від ідеї запровадження Європейської Конституції відмовились.

Виходом з політичної «Конституційної» кризи стала розробка та підписання нового договору – Лісабонський договір (2007), який був ратифікований всіма країнами-членами ЄС та почав діяти з 1 грудня 2009 року. Він суттєво змінив інституційну структуру ЄС [123]

Завдяки прийнятті Договору відбулося збільшення повноваження Європарламенту за допомогою запровадження «звичайної законодавчої процедури», яка замінила колишню процедуру прийняття рішень. Нова процедура зараз застосовується до більш ніж 40 нових напрямків політики, збільшивши загальну кількість до 73. Процедура отримання згоди продовжує існувати як «згода», а процедура консультацій залишається незмінною. Нова бюджетна процедура створює повний паритет між Парламентом та Радою для затвердження річного бюджету. Довгострокова фінансова політика повинна бути узгоджена та затверджена парламентом.

Хочемо зазначити, що наразі Європарламент обирає президента Комісії більшістю своїх членів за пропозицією Європейської Ради, яка зобов'язана обрати кандидата кваліфікованою більшістю голосів з урахуванням результатів європейських виборів [124]

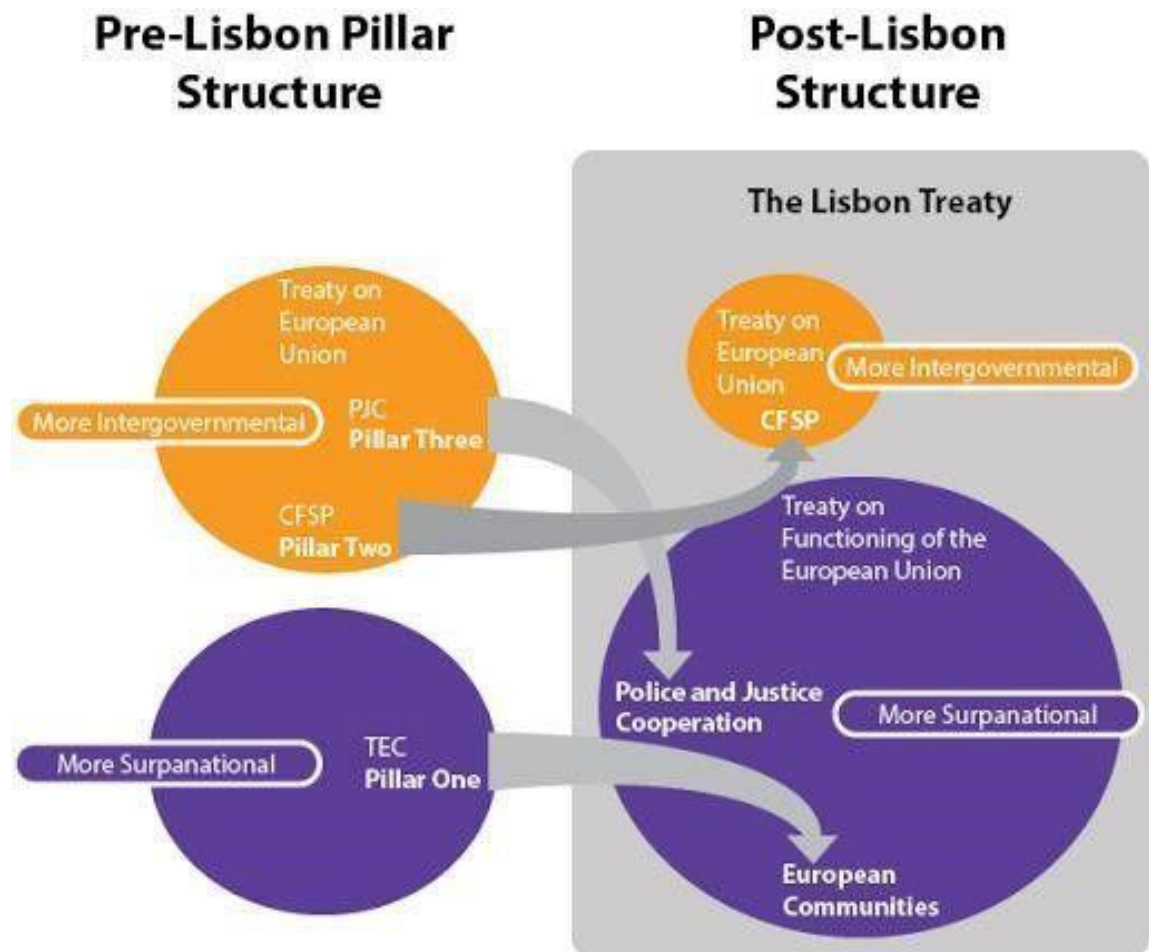

Рис. 2.1. До-Лісабонська структура стовпів та Пост-Лісабонська структура

Джерело: Інституційний розвиток Європейського Союзу. URL: <https://eugov.chmnu.edu.ua/miltymediinyi-posibnyk/модуль-2-розділ-2-інституційній-розвит/> (дата звернення: 20.11.2022)

Максимальна кількість депутатів Європарламенту була встановлена на рівні 751, а представництво громадян було прогресивно пропорційним. Максимальна кількість місць для країни-учасниці 96 (Німеччина), а мінімальна кількість збільшується до 6 (Мальта, Кіпр, Естонія, Люксембург). У лютому 2018 року Парламент проголосував за зменшення кількості місць з 751 до 705 після виходу Великобританії з ЄС і -розподілення частини місць, які мають бути звільнені серед тих держав-членів, які дещо недостатньо представлені. Великобританія вийшла з ЄС 1 лютого 2020 року.

На сьогодні (листопад 2022 р.) застосовується новий склад із 705 членів Європарламенту. З 73 місць, звільнених після відкликання членства Великобританії, 27 місць були перерозподілені, щоб краще відобразити принцип дегресивної пропорційності наступним чином: у Франції (+5), Іспанії (+5), Італії (+3), Нідерландах (+3), Ірландія (+2), Швеція (+1), Австрія (+1), Данія (+1), Фінляндія (+1), Словаччина (+1), Хорватія (+1), Естонія (+1), Польщі (+1) та Румунії (+1)[125]

Лісабонський договір офіційно визнає Європейську Раду інституцією ЄС. Європейська рада не має законодавчих функцій, а довгострокове головування замінює попередню систему шестимісячної ротації. Наразі Президент обирається кваліфікованою більшістю голосів Європейської Ради на 30 місяців. Президент може бути повторно призначений один раз і бути відсторонений за тією ж процедурою голосування. Президент координує роботу Європейської ради, що повинно допомогти зробити її роботу більш послідовною та узгодженою [126]

Президент також очолює неофіційні саміти 19 держав-членів, які використовують євро як свою валюту. Крім того, президент забезпечує зовнішнє представництво в Союзі з питань зовнішньої політики та безпеки, коли таке представництво потрібно на рівні глав держав або урядів, у той самий час не дублюючи обов'язки Верховного представника Союзу з питань зовнішніх справ та політики безпеки.

Віце-президент Комісії / Верховний представник Союзу із закордонних справ та політики безпеки призначається кваліфікованою більшістю голосів Європейської Ради за згодою Президента Комісії. Він відповідає за спільну зовнішню політику та політику безпеки ЄС, а також має право висувати пропозиції. Окрім того, що він є головою Ради з закордонних справ, він також виконує роль віце-президента Комісії, допомагає Європейській службі зовнішніх справ, до складу якої входять співробітники Ради, Комісії та національних дипломатичних служб.

Лісабонський договір підтримує принцип голосування подвійної більшості (громадяни та держави-члени). Кваліфікована більшість досягається тоді, коли 55% членів Ради (на практиці 15 держав з 27), що включають щонайменше 65% населення, підтримують пропозицію. Якщо Рада не діє за пропозицією Комісії чи Віце-президента Комісії / Верховного представника Союзу із закордонних справ та політики безпеки, тоді необхідна більшість держав-членів збільшується до 72%^[127] Щоб заблокувати законодавство, принаймні чотири держави-члени повинні проголосувати проти пропозиції.

Рада засідає публічно, коли обговорює і голосує за проект законодавчих актів. З цією метою кожне засідання Ради поділяється на дві частини, що стосуються відповідно законодавчих актів та незаконодавчої діяльності. Голова Ради обирається на півроку, але є 18-місячне групове головування трьох держав-членів, щоб забезпечити кращу безперервність роботи. Як виняток, Радою з закордонних справ постійно головує Віце-президент Комісії / Верховний представник Союзу із закордонних справ та політики безпеки.

Президент Комісії згідно Лісабонського договору повинен обиратися з урахуванням результатів європейських виборів. Таким чином політична легітимність офісу збільшується. Президент несе відповідальність за внутрішню організацію Комісії (призначення уповноважених, розподіл портфелів, відставки за певних обставин)

Відповідно до Лісабонського договору Суд Європейського Союзу складається з двох суддів: Європейського суду та Суду загальної юрисдикції. Юрисдикція Суду поширюється на всю діяльність Союзу, за винятком спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

Підводячи підсумки варто зауважити, що інституційна система Європейського Союзу безперервно еволюціонувала протягом шести десятиліть, постійно зазнаючи змін, зумовлених насамперед напрямками європейської інтеграції. Вона ґрунтується на системі угод, починаючи з

Паризького договору про утворення Європейської спільноти вугілля і сталі (1951 р.) та Римського договору про заснування Європейської економічної спільноти (1957 р.) і закінчуючи Угодою про Європейський Союз (Маастрихт, 1992 р.), Амстердамським договором (1997 р.), Ніщьким договором (2001 р.) та Лісабонським договором (2007 р.).

РОЗДІЛ 3

ІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕОРІЇ ТА НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ЄС

3.1. Новітні концепції європейської інтеграції

За останні роки ЄС зіштовхнулося з двома найбільшими викликами на сучасному етапі свого розвитку, які спричинені такими подіями:

- Covid, в наслідок якого відбулися соціально-політичні, фінансово-економічні нестабільності.
- міграційна криза, нові терористичні загрози та активізація сепаратистських рухів. як наслідок неузгоджена соціально-економічна політика не змогла протистояти кризовим явищам усередині Євросоюзу, що спричинило хвилю протестних настроїв населення через неефективність та недієвість органів державної влади у боротьбі з наслідками пандемії.
- Повномасштабне вторгнення РФ на територію України(з 24лютого 2024 року). Виклик перед ЄС через дану подію поставили під загрозу безпеку, економіку більшість країн Європи та міжнародний порядок як такий.

Американський фінансист Д. Сорос зазначає, що ЄС зараз переживає тривалий період економічної стагнації, розрив між країнами-кредиторами та боржниками продовжує зростати, а Європу чекає тривалий період економічної стагнації[128] Науковці Н. Гілман і С. Вебер характеризують сучасний стан ЄС як період початку розпаду ЄС [129] Вчені К. Франсіус, Ф. Майер, Й. Нойер вважають, що Європейський Союз досяг межі інтеграції.

Німецький економіст Ф. Шарпф вбачає причини кризи ЄС у структурній неоднорідності «Півночі» та «Півдня» та пропонує сценарій вимушеної структурної конвергенції країн-учасниць єврозони. Нобелівський лауреат, доктор економічних наук Дж. Стігліц пропонує два свої сценарії розвитку ЄС: «більше Європи» або «менше Європи». Євро сприяє збільшенню, а не зменшенню розбіжностей між країнами і, таким чином, подальшому поглибленню розколу між державами-членами ЄС. У свою чергу голландський дослідник, професор Х. Воллард моделює майбутній розвиток ЄС у форматі «усіченого союзу», де посилення взаємодії можливе через формування складних багаторівневих політичних структур на основі транснаціоналізації регіонів.

Проаналізувавши сучасні концепції, автор робить спробу передбачити майбутні сценарії щодо розвитку ЄС

– Сценарій 1 – Продовження: ЄС продовжує існувати в нинішньому вигляді, зосереджуючись на реформах, інвестиціях і створенні робочих місць. Але через можливі серйозні розбіжності, загострені кризою біженців, єдність 27 держав може похитнутися.

– Сценарій 2 – «Робити менше, ефективніше» (Doing Less More Efficiently): зусилля зосереджені лише на тих напрямках, які можуть принести швидкі відчутні результати; просування інновацій, співробітництво у сфері безпеки, оборони та міграції.

– Сценарій 3 – «Нічого, крім єдиного ринку»: мінімізувати функції Євросоюзу у форматі лише спільного ринку, уникаючи найвищого політичного рівня інтеграції.

– Сценарій 4 – «Хто хоче більше, той робить більше» або «Європа різних швидкостей» (Those Who Want More Do More): країни-члени ЄС об'єднуються в «коаліції зацікавлених сторін» для зміцнення співпраці в конкретних сферах соціального розвитку.

– Сценарій 5 – Робимо набагато більше разом: посилюємо співпрацю у фінансовому секторі. Валютний союз відіграватиме головну роль у цьому сценарії.

– Сценарій 6 – «Рухатися за течією» (Muddling Through): функціонування без будь-яких змін чи реформ. Така політика може призвести до негативних макроекономічних наслідків, подальшого зниження довіри до європейських цінностей.

– Сценарій 7 – «Створення Європи двох швидкостей»: ЄС стає двоступеневою організацією, що включає максимально інтегрований блок країн «центру» (ядра) та групи «периферії» (периферії). Очікується, що країни ядра будуть процвітати, а країни периферії – занепадати.

– Сценарій 8 – «Більш вільна, більш міжурядова конфігурація»: розпад, зростання суверенітету країн-членів ЄС, припинення політичної співпраці між ними. За такого сценарію можливе посилення відцентрових тенденцій, що спровокує крах спільного ринку, повернення до Митного союзу, падіння добробуту, знецінення валюти, націоналізацію великих банків, введення обмежень на рух капітал. Трансформація ЄС як соціальної держави неминуче супроводжуватиметься глибокою економічною кризою.

– Сценарій 9 – «Більш об'єднані та інтегровані» (A tighter, more integrated configuration): ЄС подолає кризу та забезпечить економічне зростання держави загального добробуту (welfare state), посилить статус глобального гравця (EU global player) через стимулювання інвестицій, скорочення безробіття, високі економічні показники, профіцит державних бюджетів .

– Сценарій 10 – «Європа концентричних кіл» (Europe of concentric circles) передбачає інтеграцію у напрямку від «периферії» до «центру» Євросоюзу та включає чотири концентричних кола (рис. 3.1) [130]

1-ше коло (центр) – 27 країн ЄС + Велика Британія;

2-ге коло – країни Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія та Ісландія;

3-тє коло – держави, якї підписали з ЄС угоду про Асоціацію (Україна, Молдова, Грузія), а також Боснія і Герцеговина, Сербія, Албанія, Чорногорія, Македонія;

4-те коло – країни-члени ОБСЄ (57 країн, серед яких Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Туреччина, Узбекистан).

Рис. 3.1. «Європа концентричних кіл» (Europe of concentric circles)

Джерело: Чалюк Ю. О. Сценарії соціально-економічного розвитку ЄС після Brexit та Covid. Вчені записки ТНУ / Ю. О. Чалюк // Серія. Економіка і управління. – Том 31 (70). – 2020. – №6. – С. 26-27.

– Сценарій 11 – «Без угоди» (No deal): для країн, які планують вийти з ЄС. Ця стратегія використовується у ході співпраці ЄС і Великої Британії після Brexit.

Дослідники бачать Brexit як загрозу майбутньому розвитку ЄС, виділяють «м'який» і «жорсткий» євроскептицизм. Голова Консервативної

партії та прем'єр-міністр Білої Британії Борис Джонсон вважає інституції ЄС непотрібною бюрократією. Велика Британія була однією з країн, які зробили більше «чистого внеску» до бюджету ЄС, ніж отримали. За цим показником її випередила лише Німеччина. Можливо, до 2050 року ми не побачимо ЄС у тому вигляді, який він має зараз. Сьогодні в державах-членах ЄС існують ідеї щодо майбутнього виходу Італії (Italexit), Франції (Frexit), Греції (Grexit), Іспанії (Spexit), Польщі (Polexit), Австрії (Austrexit)[131]

Останні опитування в Данії показують, що 42% населення готові до референдуму щодо її членства та майбутнього виходу з ЄС. Схожа ситуація і в Нідерландах. Британський дослідницький центр Bruges Group виявив, що 56% голландців вважають ідею Nexit привабливою, особливо після обговорення проблемного бюджету ЄС на 2021-2027 роки, куди країна повинна інвестувати більше грошей через Brexit. Опитування громадської думки у Франції підтверджують популярність ідеї Frexit, яку підтримують 33% французів.

Вихід Франції з ЄС є синонімом «повернення вільної Франції, її суверенітету». Франція та Нідерланди були єдиними європейськими країнами, які не ратифікували «Конституцію Європи». Альтернативою йому став Лісабонський договір 2007 року. Крім Нідерландів, Франції, Данії, наступними країнами виходу (виходу) можуть стати Чехія, Італія, Греція та Німеччина.

Важливо звернути увагу на таку закономірність. Євроскептичні настрої сприяють посиленню сепаратистських рухів.

В Європейському Союзі існують неформальні об'єднання країн, які, з одного боку, можуть бути майданчиком для відстоювання спільних інтересів, а з іншого – посилювати відцентрові тенденції:

– Скандинавські країни, «Скандинавія» (Швеція, Фінляндія, Данія) є лідерами економічного та соціального розвитку ЄС. Для них характерні високі соціальні стандарти, конкурентоспроможність і політична стабільність;

– країни Балтії, «Балтійський дім» (Литва, Латвія, Естонія) – займають останні місця в рейтингу соціального добробуту ЄС і найнижчі позиції за витратами на охорону здоров'я, розвиток соціальної інфраструктури та фінансування соціальної сфери. програми[131];

– країни Бенілюксу, «ядро західноєвропейської інтеграції» (Бельгія, Нідерланди, Люксембург) – характеризуються економічною стабільністю, про що свідчать низький рівень безробіття, високий ВВП на душу населення та відносно низький державний борг[132]

– країни Вишеградської четвірки, група V4 (Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина) – відстають від країн «старої» Європи, не можуть запропонувати працівникам високу зарплату, хороші умови праці та життя, соціальний пакет. Перевагою групи є географічна та культурна близькість, а також розвинені міграційні мережі;

– країни Веймарського трикутника (Німеччина, Польща, Франція). Франція та Німеччина є лідерами процесу євроінтеграції, а Польща, як колишній член соціалістичного табору, ментально є близьким стратегічним партнером України, який підтримує її проєвропейські прагнення. Країни Веймарського трикутника прагнуть посилити свій вплив на регіональному рівні[133]

Зазначимо, що лідер німецьких соціал-демократів Мартін Шульц 7 грудня 2017 року на з'їзді партії в Берліні заявив, що для збереження європейської єдності ЄС необхідно перетворити на Сполучені Штати Європи. 2025 р., укладення спільного конституційного договору. Договір буде представлений на ратифікацію країнам ЄС, а ті, хто від нього

відмовляться, на його думку, мають автоматично вийти з блоку. М. Шульц переконаний, що противагою правим націоналістам, які нещодавно досягли успіху в Німеччині, Австрії, Данії, Фінляндії, Франції та Нідерландах, може виступити тільки зміцнений ЄС[134]

Однак ця ідея відразу зустріла критику з боку представників блоку Ангели Меркель. Зокрема, один із лідерів блоку ХДС/ХСС консерватор Фолькер Каудер заявив, що пропозиція Шульца «становить загрозу для ЄС і громадянського схвалення Європи»

Правляча більшість німецьких політиків не тільки відкидає такі ідеї, але й вважає їх такими, що зводять нанівець значну роботу, яка проводилася протягом десятиліть для створення та реформування ЄС до його сучасної форми. З огляду на те, що ідея передачі суверенітету від країн-членів до Брюсселя навряд чи знайде підтримку суспільства, плани щодо утворення Сполучених Штатів Європи виглядають недостатньо реалістичними.

Загалом, як бачимо, представлені проекти реформування ЄС мають як найпесимістичніший (другий), так і найоптимістичніший (п'ятий) сценарії, проте жоден із них не дозволяє повною мірою подолати всі труднощі, що існують у Співтоваристві, тому ймовірно, буде реалізовано зовсім інший сценарій, об'єднаний на основі пропозицій, заявлених на саміті.

Питання пошуку нової моделі співпраці в рамках ЄС до 2025 року ще активніше обговорювалося після президентських виборів у Франції та парламентських виборів у Німеччині. Зокрема, 26 вересня 2017 року президент Франції Еммануель Макрон під час виступу перед студентами Сорбоннського університету в Парижі висловив пропозиції щодо масштабної реформи ЄС до 2024 року. Серед запропонованих змін ідея посилення Єврозона займає лідируюче місце і, на його думку, країни Єврозони потребують бюджетного фінансування, спільні інвестиції та забезпечення стабільності під час економічних криз[134].

Також важливими є фінансування та координація інноваційної діяльності, тому пропонується створити Агентство проривних інновацій, спільно фінансувати інноваційні проекти, регулювати оподаткування в цих сферах. Прийняття спільного бюджету, очевидно, передбачатиме посаду міністра фінансів і парламентський контроль на загальноєвропейському рівні. Згідно з планом, такий крок може сприяти значному скороченню безробіття, частка якого останнім часом значно зросла, і не означає, що мова йде про переклад боргів однієї держави на іншу.

Наповнення бюджету, за пропозицією Е. Макрона, має відбуватися через запровадження єдиного податку на фінансові операції, через оподаткування великих інтернет-компаній, які повинні платити податки в тих країнах, де вони отримують доходи, а не там, де вони знаходяться. зареєстрований. Зазначимо, що під час Всесвітнього економічного форуму, який проходив у Давосі в січні 2018 року, Е.Макрон повторно представив своє бачення реформування ЄС і, зокрема, ще раз наголосив на важливості створення нової посади – міністра фінансів ЄС. посилити регулювання єврозони. Оскільки єдиний економічний простір ЄС є інституційно незавершеним, це заклало основу для відповідних диспропорцій в економічному розвитку держав єврозони через об'єднання різних типів економік. Запровадження єдиної фіскальної політики могло б стати значним кроком до подальшої глибокої інтеграції.

Ще одним важливим аспектом є реформа сектору безпеки, зокрема, французький лідер виступив із пропозицією створити спільні сили швидкого реагування та спільний оборонний бюджет, спільні підрозділи цивільної оборони, а також спільну доктрину безпеки. Оскільки одним із нагальних питань безпеки є проблема нелегальної міграції, Е.Макрон запропонував створити загальноєвропейське агентство з питань притулку, яке прискорить та уніфікує відповідні процедури, а також необхідно поступово створювати спільну прикордонну службу. Крім того, було запропоновано запровадити

стандартні ідентифікаційні документи для всього ЄС, адже лише спільними зусиллями об'єднана Європа може ефективно захистити зовнішні кордони та надати притулок тим, хто цього потребує[135]

У перелік запропонованих ініціатив також входить створення спільної служби захисту населення від наслідків стихійних лих та поглиблення співпраці між європейськими спецслужбами, зокрема створення Європейських сил цивільної оборони (для боротьби зі стихійними лихами) та Європейська академія розвідки. Крім того, є пропозиції сприяти функціонуванню більш чистої промисловості шляхом фіксації цін на вугілля в ЄС і введення додаткового податку на експортне вугілля.

Зазначимо, що раніше, 7 червня 2017 року, Єврокомісія представила аналітичний звіт «Майбутнє європейської оборони», в якому окреслила ключові тенденції та виклики у сфері безпеки та оборони ЄС, а також три сценарії розвитку подолання загроз і зміцнення обороноздатності держав ЄС до 20.

Серед сценаріїв майбутньої європейської оборони: співробітництво у сфері безпеки та оборони, колективна безпека та оборона та спільна оборона та безпека. Перший сценарій передбачав розвиток співпраці в залежності від конкретного випадку та індивідуального порядку контролю за оборонним потенціалом і закупівлями. По-друге, це об'єднання певних фінансових і операційних активів для зміцнення оборонної солідарності.

У третьому випадку оборона Європи стане відповідальністю ЄС і НАТО, співпраця яких буде доповнюватись і здійснюватиметься ЄС через Європейський оборонний фонд[136]. Зрозуміло, що важливим кроком став перехід від обговорення проектів до конкретного ухвалення планів реалізації досить амбітних програм у сфері безпеки та оборони, а також зміцнення управлінських структур ЄС через створення військового штабу. Враховуючи те, що за останні роки ситуація в Європі зазнала значних змін і країни ЄС не

були оточені «колом друзів», вони також усвідомили, що небезпека зі сходу залишається для них актуальною, а позиція президента США Дональд Трамп щодо НАТО не передбачає повної гарантії безпеки європейців, певні практичні кроки в реформуванні оборонного сектору вже зроблено.

Так, Ж.-К. Юнкер у вересні 2017 року під час виступу в Європарламенті оголосив про створення Європейського оборонного союзу до 2025 року, який існуватиме паралельно та в партнерстві з НАТО. Це дозволить ЄС самостійно діяти в операціях за кордоном, щоб стабілізувати сусідню територію та зміцнити свою роль як гаранта безпеки. Крім того, резолюцією Європарламенту запропоновано створення Генерального директорату з питань оборони, який на рівні ЄС відповідатиме за внутрішні аспекти політики оборони та безпеки, а також створення європейського розвідувального департаменту[137]

11 грудня 2017 року Рада ЄС ухвалила рішення про запуск програми Permanent Structured Cooperation (PESCO) – постійного структурованого співробітництва у сфері оборони держав-членів ЄС. тісніше співпрацюватимуть у сфері безпеки та оборони. Ця постійна структура оборонного співробітництва дозволить бажаючим і здатним державам-членам розвивати спільний оборонний потенціал, інвестувати в спільні проекти. Водночас ЄС наголошує, що PESCO не є альтернативою НАТО, яка й надалі залишатиметься наріжним каменем колективної оборони для своїх членів, а лише рамкою для реалізації спільних проектів державами-членами ЄС.

Ця ініціатива має сприяти зміцненню обороноздатності Європейського Союзу та дозволить спільно протистояти військовим загрозам. Участь у програмі є добровільною для країн-членів ЄС, тому Данія, Мальта та Великобританія не приєдналися до нового об'єднання. Програма передбачає підвищення військової мобільності країн ЄС, створення єдиного центру реагування на кризи та мережі логістичних центрів для підтримки операцій.

Держави-учасниці PESCO також прийняли заяву одночасно з рішенням про створення ініціативи, в якій вітають ухвалення політичної угоди щодо реалізації 17 проектів у майбутньому, зокрема у сфері розвитку потенціалу та операційної діяльності. вимірювання, починаючи з моменту створення Європейського медичного командування, Центру компетенції Місії підготовки ЄС, груп швидкого реагування та взаємодопомоги, допомоги у сфері кібербезпеки та боротьби з катастрофами, покращення морського спостереження тощо[138]

Ефективність ініціативи вимірюватиметься реалізацією заявлених проектів. Крім того, країни-учасниці ініціативи взяли на себе зобов'язання оптимізувати витрати на оборону шляхом спільних інвестицій задля більшої ефективності політики безпеки, оскільки їхні витрати на оборону та потенціал безпеки не відповідають сучасним вимогам. Водночас існує ризик того, що в майбутньому у держав можуть виникнути розбіжності, наприклад, при укладенні контрактів на окремі оборонні замовлення.

Серед членів ЄС також уже помітні розбіжності щодо формування довгострокового бюджету на 2021-2027 роки, адже Великобританія вже покине Співтовариство і бюджет, за різними оцінками, недоотримає близько 12 мільярдів євро щорічно, а буде вимагають додаткових витрат на оборону та безпеку. Також є невдоволення ідеєю прив'язати виплати з фондів ЄС до верховенства права та міграційної політики. Не всі держави готові збільшити свої внески до бюджету, тому незабаром фінансове питання стане для Співтовариства серйозним випробуванням на міцність і своєрідним тестом на здатність не тільки приймати домовленості, а й втілювати їх у життя, особливо коли це стосується стратегічно важливих ділянок.

Важливим напрямком у реформуванні ЄС є також скорочення бюрократичного апарату, тому серед пропозицій французького лідера –

скорочення кількості членів Єврокомісії в майбутньому до п'ятнадцяти осіб (тепер кожна країна делегує свого єврокомісара).

У результаті таких трансформацій Європа стане «простішою, прозорішою та менш бюрократичною»[139] Проте очевидно, що ці пропозиції повинні бути підтримані Співтовариством, і перш за все Е. Макрон закликав ФРН підтримати реформи та поставити за мету повністю інтегрувати ринки обох держав до 2024 року. Власне, незважаючи на певні побоювання що спільний європейський бюджет може в майбутньому призвести до виплати Німеччиною мільйонів євро для інших країн, А. Меркель все ж сказала, що реформи, запропоновані президентом Франції, сприятимуть розвитку Європейського Союзу та зміцненню співпраці між дві країни.

Також, за її словами, ці реформи можуть стати основою для інтенсивної франко-німецької співпраці [140] Така позиція лідерів двох провідних держав ЄС певною мірою зумовлена також тим, що до 2020 року відбудуться вибори до Європарламенту та зміна керівництва Єврокомісії, а потім спільна позиція та спільний план дій та конкретні кроки для його реалізації повинні бути продемонстровані європейській спільноті, що ЄС здатний подолати кризу, а поглиблення європейської інтеграції є надзвичайно важливим для подолання не лише внутрішніх, а й зовнішніх загроз.

Франція та Німеччина стають рушійними силами реформ в ЄС, тому увага громадськості зосереджена на переговорах між їхніми лідерами та очікує узгодженого плану реформування Співтовариства. Неможливо не звернути увагу на наголошення на важливості створення нового партнерства з Африкою, яке базуватиметься на сферах освіти, охорони здоров'я та транспортування енергії. Це підкреслює, що цей регіон у майбутньому все одно буде визначено як більш пріоритетний для ЄС, ніж, скажімо, регіон, охоплений ініціативою Східного партнерства. У цьому випадку це не надто

позитивний сигнал для України, оскільки фактично відмова від політики розширення та незацікавленість східним виміром політики сусідства не відповідає українським євроінтеграційним інтересам.

Отже, сьогодні проблема впровадження системних реформ в ЄС є досить актуальною, оскільки стала очевидною вразливість Співтовариства перед викликами сучасності. Зокрема, криза єврозони, вихід Великої Британії з ЄС, міграційна криза, зростання популярності ультраправих політичних сил у країнах-членах, агресивна політика Росії, позиція Д. Трампа щодо безпеки позиції європейських країн – все це стимулювало запровадження давно назрілої реформи.[141,с.134-135].

Пропоновані варіанти реформ спрямовані на зміцнення Європейського Союзу, сприяння ефективній відповіді на внутрішні та зовнішньополітичні виклики. Оскільки економічні та безпекові проблеми постали найбільш гостро, в ЄС ведуться активні дискусії та перші практичні кроки щодо реформування саме цих сфер діяльності. Мова йде про покращення координації економічної політики, приділення більшої уваги проблемам зайнятості та соціальних проблем, запровадження спільної фіскальної політики, а також про новий проект PESCO з питань оборони та безпеки, який покликаний зробити європейську оборону більш ефективною та досягнути більше виробництва, забезпечуючи покращену координацію та співпрацю в інвестиціях, розвитку багатства та операційній готовності.

Подальша реалізація досить амбітного плану реформ, запропонованого президентом Франції, багато в чому залежатиме від підтримки інших членів Співтовариства, а також від того, чи переважатимуть національні інтереси чи все ж спільні цінності, адже лише в другому випадку ЄС вдасться витримати найсерйознішу кризу з моменту заснування та стати сильнішим і впливовішим міжнародним гравцем.

Таким чином, сучасний політичний розвиток країн-членів ЄС характеризується значним посиленням позицій євроскептиків, які сформували свої групи в Європарламенті. Поширення євроскептицизму та негативного ставлення до євроінтеграції породжує дезінтеграційні процеси в ЄС, посилені кризовими наслідками Brexit та Covid.

Тому в цих нестабільних умовах основними пріоритетами для країн-членів ЄС мають бути такі заходи:

– дотримання принципу солідарності, лояльного співробітництва, закріпленого в ч. 3 ст. 4 Договору про Європейський Союз: «Держави-члени вживають усіх належних заходів, загальних або спеціальних, для забезпечення виконання зобов'язань, що випливають з Договорів або актів інститутів Союзу. Держави-члени сприяють виконанню завдань Союзу та утримуються від будь-яких дій, які можуть загрожувати досягненню цілей Союзу»[142,с.35]

– посилення співробітництва у сфері безпеки та оборони, боротьби з тероризмом;

– запровадження дієвих заходів щодо обмеження поширення коронавірусу, створення загальноєвропейського запасу медичних матеріалів та забезпечення країн ЄС необхідним медичним обладнанням;

– подолання соціально-економічних наслідків шляхом адресної підтримки малого та середнього підприємництва, галузей економіки, які найбільше постраждали від карантинних обмежень, а також захисту працівників, зайнятих у цих сферах;

– можливість для урядів надавати державну підтримку компаніям і підприємствам через зняття обмежень із Закону про стабільність і зростання, який жорстко встановлює межі бюджетного дефіциту. Цей захід допоможе використовувати інструмент внутрішніх запозичень;

– прийняття «концепції короткострокової роботи», яка дозволяє компаніям і підприємствам залучати працівників для виконання лише існуючих замовлень протягом обмеженого часу, зберігаючи попередній рівень оплати праці;

– надавати адресну допомогу галузям економіки (готельний, туристичний та авіаційний), які найбільше постраждали від Covid через різке падіння попиту на їхні послуги.

3.2. Сучасні теоретичні бачення можливостей подальшого розвитку ЄС

Виклики перед якими стоїть ЄС, потребують від нього певної гнучкості, адаптації та готовністю реагувати на ці зміни.

Об'єднання країн Західної Європи базувалося на ідеї підпорядкування національних органів управління спільним наднаціональним структурам. При цьому західноєвропейські країни брали за основу такі чинники, як історико-культурна єдність цивілізацій, що проживають на континенті, забезпечення миру, захист демократії і, звичайно, вирішення спільних економічних і політичних проблем.

Відповідно до змісту міжнародно-правових документів, рівня відчуження державного суверенітету, а також компетенції міжнародних владних структур виділяють дві основні форми об'єднання європейських держав: а) федерацію; б) конфедерація.

Вважається, що Федерація є класичною формою об'єднання. На користь цього твердження свідчить той факт, що формування федерації відбувається за методом інституційної інтеграції, результатом якої є об'єднання основних інститутів держав-членів ЄС у нові міжнародно-правові структури.

При цьому суверенітет суб'єктів Федерації обмежений, а законодавчі та виконавчі функції національних інституційних структур максимально акумулюються на федеральному рівні. Класичний федералізм розуміє утворення федерації не як процес поступового переходу від простих до складніших форм об'єднання, а як одноразовий міжнародно-правовий акт, що має характер конституції. По суті, мова йде про формування на міжнародному рівні інституційної структури національної держави з центральними федеральними інституціями, які копіюють національну державну владу[143]

На відміну від федерації з її унітарними принципами організації, конфедерація відображає значно нижчий рівень локалізації міжнародної правосуб'єктності. Конфедерація також є суб'єктом міжнародних відносин, але її повноваження у зовнішній і внутрішній політиці, на відміну від федерації, істотно обмежені.

Держави-члени конфедерації передають установам конфедерації невелику частину свого суверенітету над чітко визначеним обмеженим колом питань. Основним гарантом цілісності державного суверенітету є право «вето», яке дозволяє блокувати будь-яке рішення центральних органів влади, що не відповідає національним інтересам будь-якого суб'єкта конфедерації^[2].

Інтеграційні процеси на конфедеративному рівні розвиваються лише в тих напрямках, де сходяться інтереси всіх країн-учасниць. Значення

конфедерації виявляється в узгодженні функцій суб'єктів, координації їх діяльності. Тут діяльність конфедеративного союзу будується на засадах міждержавного співробітництва.

Виникнення та становлення Європейського Союзу пов'язане з необхідністю пошуку ефективного механізму вирішення тих проблем, які виходять за межі компетенції окремої держави. Перші спроби реалізації ідей наднаціонального об'єднання не увінчалися успіхом. Бо жодна частина людства не має формул, застосованих до цілого, і людство, занурене в єдиний спосіб життя, неможливе[144]

Спочатку досягти поставлених цілей не вдавалося. Проекти Європейського оборонного співтовариства, Європейського політичного співтовариства 1954 р., проекти Фуше 1960 і 1962 рр. показали передчасність політичної інтеграції, неготовність суспільства та правлячих структур західноєвропейських країн до їх сприйняття. Головною причиною таких невдач було те, що теорія європейської інтеграції базувалася не стільки на об'єктивних факторах, які визначали практичні форми та методи європейського об'єднання, скільки на суб'єктивних уявленнях теоретиків і практиків, щодо яких слід об'єднуватися. Європа.

Сучасні прихильники ідеї об'єднання європейських країн зосереджуються на аналізі реальних інтеграційних процесів, що відбуваються в Європі, та розробці стратегії цілей і методів реалізації об'єднання, зберігаючи спадкоємність основних цілей – збереження Європейського Союзу[145] У цьому контексті згадується участь у процесі прийняття рішень як на національному, так і на європейському рівнях регіональних структур. Вважаємо, що саме регіони та національні меншини є тими базовими елементами, які мають взяти на себе частину повноважень держави, що відповідає рівню їх компетенції.

Регіони, що складаються з місцевих громад, мають такий рівень активності, коли громадяни можуть самостійно вести спільні справи. Будучи опорою Європейського Союзу, вони формують систему взаємовідносин між спільнотами, країнами та Співтовариством у цілому. Політична складова євроінтеграції сьогодні є актуальною. В даному випадку мова ведеться про те, яким має бути Європейський Союз, який, з одного боку, очевидно, розширюватиметься територіально, а з іншого – має зазнати значних інституційних змін для поглиблення політичної інтеграції та збереження ефективності своїх структур.

Під структурними підрозділами Європейського Союзу слід розуміти основні складові: Європейський парламент; Європейська рада; Європейська комісія; Рада Європейських Співтовариств (Рада Міністрів); Суд Європейського Союзу; Рахункова палата.

Свого часу європейські політики пропонували створити «Європейську федерацію», яка передбачає наявність Європейського парламенту та європейського уряду, що здійснюють законодавчу та виконавчу владу в Євросоюзі. Його основою має стати конституційний договір, який визначає принципи суверенітету між державами та європейськими інституціями.

Запропоновані ідеї Європейського парламенту та уряду мають бути реалізовані через створення двопалатного парламенту, в якому нижня палата складатиметься з обраних депутатів національних парламентів, а друга буде сформована за зразком Сенату США чи Німеччини. Бундесрат. Є різні пропозиції щодо створення європейського уряду. З одного боку, пропонується перетворити Європейську раду на європейський уряд, що означає його формування національними урядами. З іншого боку, пропонується пряме обрання президента з великими повноваженнями виконавчої влади[146]

Європейський Союз сьогодні не можна вважати федерацією, але не можна заперечувати, що він має свої особливості. Європейський Союз наділений суверенними правами в ряді сфер життя – від Економічного та валютного союзу до транспорту, енергетики, захисту навколишнього середовища, захисту споживачів, медичного страхування та соціального забезпечення. Крім того, їй передається або вже передана низка традиційних державних повноважень (Шенгенська зона, Європол) та зовнішня політика та політика безпеки з деякими обмеженнями [147]

У більшості сфер право ЄС має пріоритет над національним правом і користується правилом прямої дії, що дає право громадянам країн Європейського Союзу подавати позови до власних національних держав у разі порушення останніми прав громадян, набутих громадянами. відповідно до законодавства громади.

Європейський Союз, особливо після набрання чинності Маастрихтським та Амстердамським договорами, поступово перетворюється на політичне співтовариство з певною територією, громадянами, які наділені основними правами відповідно до його установчих договорів, а також постійно діючим Європейським судом. юстиції. Водночас залишається проблема співвідношення національного та наднаціонального, досягнення балансу інтересів між Європейським Союзом та державами-членами, на яку звертають увагу дослідники цієї проблеми.

Проблема досягнення суверенітету держав загострилася після виходу Великобританії з Євросоюзу (у зв'язку з Brexit). Сьогодні більшість науковців вважають, що не всі питання щодо державного суверенітету досліджені[148] Необхідність такого дослідження викликана, насамперед, глобалізацією, яка стимулює зміни основ європейської інтеграції. Тому важливо знайти відповідь на актуальні питання європейської інтеграції у XXI столітті, зокрема, який рівень суверенітету мають країни-члени

Європейського Союзу. Щоб отримати відповідь на це питання, можна звернутися до Договору про Європейське Співтовариство, який (ст. 2) посилається на економічну та соціальну єдність і солідарність держав-членів [149], а також до Договору про Європейське співтовариство. Союзу, де (ст. 1) йдеться про створення згуртованого союзу народів Європи.

Втім, наведені вище норми не дають прямої відповіді на те, наскільки суверенними залишаються сьогодні держави, що входять до складу Європейського Союзу. Аналіз Маастрихтського та Лісабонського договорів дозволяє говорити про Європейський Союз як особливу політичну, державно-правову реальність, складовими якої є єдиний ринок, єдина європейська валюта, європейське громадянство та європейська ідеологія[150]

Аналіз теоретико-правових аспектів ідеї європейської інтеграції призводить до необхідності аналізу проблеми прийняття писаної Конституції Європейського Союзу. Конституція покликана виконувати декілька основних функцій. Зокрема, встановлює органи влади з певною компетенцією, визначає основи та запроваджує відповідні принципи їх функціонування, а головне встановлює пріоритет прав людини і громадянина та їх законних інтересів. Конституція встановлює основні завдання країни, які має реалізовувати механізм діяльності органів державної влади. Важливо й те, що конституція передбачає порядок внесення змін до цього документа, тобто формальні вимоги, які мають бути дотримані, щоб трансформувати державний устрій з метою адаптації його до нових реалій та ідей законодавця.

Отже, ухвалення письмової конституції Європейського Союзу дало б змогу чітко розподілити повноваження між федеральними органами та державами-членами всередині комунітарних органів, надати Хартії основних прав найвищу юридичну силу (можливо, встановивши її вийти в новій редакції), дати чітку відповідь на питання про правову природу (чим він є і

яким він має бути: федеративною державою чи чимось іншим) і, нарешті, визначити порядок внесення змін до нової конституції ЄС.

Суперечки щодо написання та прийняття конституції Європейського Союзу стосуються не лише змісту такого документа, а й принципової доцільності його існування. Конституція Європейського Союзу також повинна встановити гарантії щодо його структури. Зрозуміло, що без конституційного закріплення розподілу повноважень між центром і суб'єктами союзу неможливо позбутися потенційної загрози унітарності Європи, яка може призвести до руйнації ідеї Європейська рівноправна єдність розвивалася протягом століть. Крім того, конституційне закріплення принципу примату права Європейського Союзу над правом держав-членів є абсолютно корисним[151]

Вважаємо, що позитивним наслідком прийняття конституції Європейського Союзу може стати створення нової, більш прийнятної основи для розвитку євроінтеграції. Основні договори мають бути переглянуті, в результаті чого були б створені конституційні основи захисту прав людини і громадянина на рівні союзу та судової системи Європейського Союзу. Вважаємо, що продовження обговорення проекту конституції Європейського Союзу сприятиме розвитку специфічної для нього політичної культури, в якій загальноєвропейські інтереси посіли провідне місце. Прийняття Конституції Європейського Союзу остаточно закріпить перетворення європейських співтовариств у загальноєвропейську федеративну (конфедеративну) державу та впорядкує та спростить систему відносин між країнами, що входять до неї.

Підсумовуючи, зазначимо, що видається доцільним визнати Європейський Союз як федерацію. Природа федералізму з урахуванням тенденції інтеграційних процесів дозволить йому адаптуватися в структурних поєднаннях федеративних процесів. Нове трактування федералізму зробить

його більш адекватним економічним і політичним процесам у Європі та дасть змогу спиратися на їх основні положення при дослідженні проблем забезпечення демократії в Європейському Союзі. Прийняття Конституції Європейського Союзу остаточно закріпить перетворення європейських співтовариств у загальноєвропейську федеративну або конфедеративну державу та впорядкує та спростить систему відносин між країнами, що входять до неї.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання роботи були зроблені наступні висновки.

1. Під час формування джерельної бази було класифіковано та систематизовано праці науковців, які приділили увагу дослідженню європейської інтеграції, а саме теоретичним аспектам, які розкривають різні аспекти діяльності ЄС. Також розкрито поняття Європейського Союзу. Отож, під цим терміном слід розуміти одночасно і суб'єкт міжнародного права, і

міжнародну організацію, членами якої є деякі європейські держави, побудовані аж ніяк не за класичними методами міжнародного співробітництва, а за принципом наднаціональної інтеграції, яка є «парасолькою» для Європейського Співтовариства, Євратому та співпраці між державами-учасниками у сфері зовнішньої політики та політики безпеки, а також у сфері юстиції та правоохоронної, кримінальної сфер.

Термін «європеїзація» використовується дослідниками для опису експорту культурних норм і зразків. Під цією дефініцією розуміють переорієнтацію напрямів і форм державної політики на європейські норми та стандарти. Що стосується механізмів європеїзації, то в принципі можна розрізнити «вертикальну» і «горизонтальну» європеїзацію. Вертикальні механізми чітко розрізняють європейські рівні, на яких визначається політика (головним чином Європейський Союз і Рада Європи), і внутрішні рівні, на яких політика має реалізовуватися.

Відмічено, що єврорегіони створювалися для вирішення спільних завдань, зокрема підвищення рівня життя населення прикордонних територій, розвитку комунікаційної інфраструктури, співробітництва в економіці, у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, довкілля

У роботі вказано також на вагомий роль єврорегіонів у процесі транскордонного співробітництва. Вона полягає в тому, що єврорегіони є ключовою ланкою у підтримці контактів між державними органами, розробці стратегії спільних дій, ініціації проектів, реалізація яких відповідає інтересам прикордонних регіонів України. тому на сучасному етапі виникає необхідність аналізу функціонування єврорегіонів за участю України.

Із численних досліджень визначено, що саме неофункціоналізм став однією з провідних теорій євроінтеграції. Заперечуючи ідею створення федерації та управління в континентальному масштабі, основоположник ідеї функціоналізму Д. Мітрані не тільки довів недоцільність формування статичного та штучного, територіально обмеженого федеративного об'єднання, визначивши його як «обману федералізації», але сформулював та

обґрунтував ідеї, що, а саме роль і значення створення нових суб'єктів міжнародних відносин – міжнародних організацій, більше того – формування їх мережі в контексті динамічної трансформації системи міжнародних відносин

3. Досліджено, що інтеграційні процеси відбуваються як у рамках вже створеної системи, що призводить до підвищення рівня її цілісності та організованості, так і при появі нової системи з раніше не пов'язаних елементів. Окремі частини інтегрованого цілого можуть мати різний ступінь автономії. При інтеграції збільшуються обсяг і інтенсивність взаємозв'язків між компонентами її системи, зокрема будуються нові рівні управління. Результатом інтеграції є певний ступінь інтеграції – стан упорядкованого функціонування частин цілого.

Під політичною інтеграцією розуміють процес, за допомогою якого політичні актори в кількох окремих національних одиницях спрямовують свою прихильність, очікування та політичну діяльність до нового центру або претендують на вищі повноваження, ніж існуючі національні держави.

Вважаємо, що для дослідження політичної системи Європейського Союзу доцільно буде використовувати концепцію менеджменту як різновид інтегрованого підходу, який, по-перше, поєднує три попередні підходи. А по-друге, це дозволяє вийти за їх межі та висвітлити сфери, яким у їхній сфері приділено мало уваги, але які є надзвичайно важливими для розуміння як функціонування Європейського Союзу, так і його впливу на громадян, групи інтересів і країни-члени.

До того ж, у роботі підкреслено, що дифузна структура європейських інституцій пропонує більше простору для адаптації та інновацій, сприяючи таким чином динаміці політичний процес – шлях, на якому Європейський Союз досяг значного прогресу.

4. Європейський Союз на сьогоднішній день є найбільш ефективною, авторитетною та динамічною з-поміж подібних наддержавних конструкцій. За дуже короткий за історичними мірками відрізок часу Союз перетворився з

невеликого субрегіонального угруповання економічного характеру на справді європейську інтеграційну організацію універсальної компетенції, що володіє власним апаратом управління та здійснює діяльність у різних сферах суспільного життя.

Інституційно-правові засади співробітництва країн Європейського Союзу, його архітектура та функції досить складні. Він керується загальними інститутами: Європейським парламентом, Європейською радою (глави держав та урядів) та Європейською комісією, яка виступає гарантом союзних договорів та має право законодавчої ініціативи, а також Радою міністрів, що складається з міністрів національних урядів. Крім того, є Рахункова палата, яка контролює використання фінансових ресурсів загального бюджету, та Європейський суд, який слідкує за виконанням загальноєвропейського законодавства. Регіональні аспекти розвитку знаходяться в полі зору Європейського конгресу місцевої та регіональної влади.

Масштабна та вражаюча архітектура Європейського Союзу, переплетення її «несучих конструкцій» та функцій ґрунтується на трьох опорах (pillars of the European Union), позначених договором про заснування ЄС та визнаних усіма державними членами співтовариства.

Під час проведення аналізу було обґрунтовано, що перспективи на практичну реалізацію мають не лише сценарії побудови федеративної Європи, а й інтеграції у форматі конфедерації за моделлю «загальний ринок плюс соціальний союз», а також виникнення «Європи різних швидкостей» з виділенням груп країн, які є більш-менш інтегрованими один з одним. Провал, пов'язаний із прийняттям Євроконституції, показав, що ЄС не лише досяг, але в певному сенсі перейшов допустимі на даному етапі межі наднаціональної інтеграції. У зв'язку з цим подальша передача повноважень держав-членів на рівень Єврокомісії на якийсь час опинилася під питанням.

Отже, найближчою перспективою будуть нові формати взаємодії. Будівництво Європейського Союзу як одного з найпотужніших полюсів сучасного світу неможливе, якщо це об'єднання не матиме єдиної зовнішньої

політики, що виробляється відповідним інституційним органом, та єдиної політики в галузі оборони, підкріпленої силою європейської армії.

Встановлено, що інституційна система Європейського Союзу безперервно еволюціонувала протягом шести десятиліть, постійно зазнаючи змін, зумовлених насамперед напрямами європейської інтеграції. Вона ґрунтується на системі угод, починаючи з Паризького договору про утворення Європейської спільноти вугілля і сталі (1951 р.) та Римського договору про заснування Європейської економічної спільноти (1957 р.) і закінчуючи Угодою про Європейський Союз (Маастрихт, 1992 р.), Амстердамським договором (1997 р.), Ніщьким договором (2001 р.) та Лісабонським договором (2007 р.).

5. Показано взаємозв'язок внутрішньо- та зовнішньополітичних проблем ЄС із вибором майбутнього шляху європейської інтеграції в напрямку розширення чи поглиблення. Охарактеризовано основні сценарії майбутнього розвитку ЄС, а також пропозиції Президента Франції Еммануеля Макрона по реформуванню Співтовариства. Зокрема, окреслено пріоритетні напрямки майбутніх реформ такі як: безпекова та міграційна політика, спільне фінансування інноваційних проектів, а також формування спільного бюджету для координації інвестиційної діяльності та стабілізації у випадку майбутніх економічних криз. Увагу приділено особливостям інтеграційних заходів ЄС у сфері безпеки та оборони, яка зазнала змін після Brexit та еволюції політики США щодо своїх європейських партнерів.

Особливий акцент спрямовано на здійснення практичного кроку у реформах – створення нового оборонного та безпекового проекту PESCO (Постійної структурованої співпраці у сфері оборони країн-членів ЄС), що покликаний зробити європейську оборону більш ефективною і посилити оперативну співпрацю між державами. Головною ідеєю співробітництва у такому форматі є підвищення ефективності завдяки спільному виконанню того, що кожна з країн до цього робила самостійно. Водночас, важливо, що участь у проектах кожної країни є добровільною.

Оскільки сьогодні Європейський Союз розглядається не лише як потужне економічне об'єднання, а й як досить потужний гравець на міжнародній арені, який впливає на підтримку стабільного міжнародного порядку, то у роботі представлено аналіз особливостей трансформацій, що є необхідними для подальшої життєздатності Співтовариства.

6. Проблематика теорії та практики євроінтеграції розглянута з позиції наукових традицій, що склалися в результаті досліджень у даному напрямку, в результаті чого дано пояснення, що ідея Європейського Союзу на Європейському континенті історично обумовлена. Необхідність об'єднання країн Європи спрямована на спільне вирішення геополітичних та економічних проблем.

Резюмуючи вищевикладене варто наголосити, що ЄС, впродовж свого розвитку, почав відігравати роль глобального гравця на міжнародній арені і ця позиція вимагає від нього подальшого посилення участі у розв'язанні проблем світової політики, а відтак набуває ще більшого значення потреба досягнення єдиної позиції усіма членами ЄС. Очевидно, що подолання кризових явищ вимагає проведення системних реформ, що дозволять Співтовариству не лише втримати, а й посилити свої позиції на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Айзінг Р. Європеїзація та інтеграція: концепти дослідження ЄС. Європейська інтеграція; уклад. М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох; пер. з нім. М. Яковлєва. – ВД «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 255–274.
2. Александров О.С. Развитие спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу. Перспективи для України [Електронний ресурс] / О.С. Александров // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Aleksandrov-91492.pdf>
3. Багацький Є. В. Теорія європеїзації: основні положення та особливості застосування. Вісник Одеського національного університету. – Серія: Соціологія і політичні науки. – 2014. – Т. 19, Вип. 1. – С. 81-90.
4. Балян А.В. Міжрегіональне, транскордонне співробітництво України за умов розширення Європейського Союзу (на прикладі прикордонних регіонів України та Угорщини) / А.В. Балян. – Ужгород: Ліра, 2006. – 325 с.
5. Бородін І. Л. Теоретико-правова ідея становлення Європейського Союзу / І. Л. Бородін // Юрид. вісн. Повітр. і косм. право: Наук. пр. Нац. авіац. ун-ту. – 2020. – № 3. – С. 49-55.
6. Бройде З. Перспективи та особливості транскордонного співробітництва в євро регіонах на заході України / З. Бройде // На шляху до Європи. Український досвід євро регіонів: Проект Київського центру Ін-ту Схід-Захід / за ред. С. Максименка. – Київ: Логос, 2000. – С. 118-120.

7. Бурейко Н. Євроінтеграція vs європеїзація. Кілька тез до саміту Україна-ЄС / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/11/24/7057925/>
8. Вишняков О. Правові аспекти транскордонного співробітництва між територіальними громадами або владами / О. Вишняков // На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів: Проект Київського центру Ін-ту Схід-Захід / за ред. С. Максименка. – Київ: Логос, 2000. – С. 35-48.
9. Долішній М., Беленький П. Регіональні основи транскордонного співробітництва // Регіональна економіка. – 1996. – № 1-2. – С.50-59.
10. Долотіна К. В. Єврорегіони на території України: стан та проблеми розвитку / К. В. Долотіна // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – № 4(2). – С. 194-198.
11. Європейський Союз. Словник-довідник. – К.: К.І.С., 2001 – С. 25 – 26.
12. Завадський В.М. Балтійський досвід європейської інтеграції для України / В. М. Завадський // Історичні і політологічні дослідження. – 2007. – Вип. 5 (35). – С. 109–120.
13. Івасечко О.Я., Коваль О.В. Брексіт як новітня загроза цілісності Європейського Союзу / [Electronic resource]. – Access mode:<https://studfile.net/preview/8128074/>
14. Інституційний розвиток Європейського Союзу. URL: <https://eugov.chmnu.edu.ua/miltymediinyi-posibnyk/модуль-2-розділ-2-інституційній-розвит/> (дата звернення: 20.11.2022)
15. Каспрук-Варивода І.Я. Відносини держав Веймарського трикутника та України в контексті розширення Європейського Союзу на Схід / І. Я. Каспрук-Варивода // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2014. – Вип. 63. – С. 412–420.

16. Кіш Є. Концептуальні засади міжрегіонального співробітництва України / Єва Кіш // Вісник Львівського університету. Серія: міжнародні відносини. – №23. – Львів, 2008. – С. 220-226.
17. Кіш Є. Новий статус на нових кордонах / Є. Кіш // Політика і час ; МЗС України. – №4. – Київ, 2005. – С. 82-90.
18. Кіш Є. Пошуки теоретичних моделей європейської інтеграції / Є. Кіш // Політичний менеджмент. – 2004. – № 6. – С. 103-114.
19. Кіш Є. Регіональна політика Європейського Союзу/ Єва Кіш // Незалежний культурологічний журнал. – Львів, 2002. – № 23. – С. 133-157.
20. Кіш Є. Регіони Європи на початку XXI століття / Єва Кіш // Політика і час; МЗС України. – №1. – Київ, 2007. – С. 33-35.
21. Кіш Є. Система міжрегіонального співробітництва України з країнами Центральної Європи / Є. Кіш // Історія науки і біографістика. – 2008. – №1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/INB/2008-1/index.html>
22. Кіш Є.Б. Єврорегіон: теоретико-методологічні засади дослідження / Є. Б. Кіш // Регіональні студії. – 2017. – № 10. – С. 76–81.
23. Кіш Є.Б. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції: [монографія] / Єва Кіш. – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.
24. Ковальова О. О. Неофункціоналізм проти традиційних підходів в теоріях європейської інтеграції // Грані. – 2003. – № 1(27). – С. 114-117.
25. Колісніченко Н. Європеїзація освіти України: сутність та наслідки впливу / Н. Колісніченко, Ю. Семенюк // Актуальні проблеми державного управління. – 2019. – Вип. 2. – С. 53-57.
26. Консерватори Меркель відкинули ідею Шульца про «Сполучені Штати Європи» [Електронний ресурс] // Європейська правда. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/11/7074884/>
27. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та

деклараціями. Європейський Союз. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_b06 (дата звернення: 20.11.2022)

28. Копійка В. В. Концепції та доктрини європейської єдності в останній третині ХХ сторіччя // Розширення Європейського Союзу. Теорія і практика інтеграційного процесу. – Київ, 2002. – С. 8 – 74.

29. Корнійчук Л.В. Проблеми реформування Європейського Союзу на сучасному етапі / Л. В. Корнійчук // Політичне життя. – 2018. – №1. – С. 132-137.

30. Ленгер Я.І. Європейський союз: нові концептуальні підходи. / Я. І. Ленгер // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: Право. – Вип. 15. – 2011. – С. 49-52.

31. Лендшел М. Досвід Карпатського Єврорегіону: поштовх до переосмислення моделі транскордонного співробітництва / М. Лендшел // На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів: Проект Київського центру Ін-ту Схід-Захід / за ред. С. Максименка. – Київ: Логос, 2000. – С. 49-70.

32. Луцишин В.П. Єврорегіон Буг: концепція та стратегія розвитку / В.П. Луцишин. – Луцьк: Вежа, 2002. – 416 с.

33. Макрон запропонував масштабну реформу Євросоюзу [Електронний ресурс] // DW Made of minds. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/макрон-запропонував-масштабну-реформу-євросоюзу/a-40695848>

34. Манаєнко І.М. Динамізм розвитку країн Бенілюксу в умовах європейських трансформацій / І. М. Манаєнко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 8 (2). – С. 9–12.

35. Марутян Р. PESCO – новий європейський оборонний союз: можливості для України [Електронний ресурс] / Р. Марутян // Режим

доступу: [http://matrix-info.com/2018/01/13/pesco-novyj-yevropejskyj-
oboronnyjsoyuz-
mozhlivosti-dlya-ukrayiny/](http://matrix-info.com/2018/01/13/pesco-novyj-yevropejskyj-
oboronnyjsoyuz-
mozhlivosti-dlya-ukrayiny/)

36. Меркель похвалила запропонований Макроном план реформування ЄС [Електронний ресурс] // DW Made of minds. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/меркель-похвалила-запропонований-макроном-план-реформування-єс/a-40735396>

37. Мікула Н. Євро регіони: досвід та перспективи / Н. Мікула // Інститут регіональних досліджень. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 222 с.

38. Мікула Н.А. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво / Н. Мікула. – 375 с.

39. Мітрьєва С.І. Карпатський євро регіон – інструмент євро регіональної стратегії України / С.І. Мітрьєва // Стратегічна панорама. – №1. – 2005. – С. 42-51.

40. Мітрьєва С.І. Україна і стратегії розвитку євро регіонів / С.І. Мітрьєва // Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього: [монографія]. – К.: Інститут європейських досліджень НАН України, 2009. – С. 433–443.

41. Піляєв І. С. Неофункціоналістське бачення європейської інтеграції: спроба критичного аналізу // Вісник КНУ. – Серія «Філософія. Політологія», 2003. – Вип. 58. – С. 44 – 49.

42. Політологічний енциклопедичний словник / [за ред. Шемшученко Ю. С.]. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.

43. Регламент про заснування системи «Євродак». / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/EU000097>

44. Реймон Арон. Мир і війна між націями. Київ: Юніверс, 2000. – 688 с.

45. Тригуб О.І. Теоретичні засади європейської інтеграції / О. І. Тригуб // Грані. – 2013. – № 9. – С. 148-153.

46. Трихліб К. О. Інтеграція: сутність і особливості. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11314/1/Trykhlub_100-105.pdf
47. Угрин Л. Інтеграційні процеси: міжнародний аспект. Вісник Львівського університету / Л. Угрин // Сер.: філософські науки. – 2002. – Вип. 4. – С.256–264.
48. Цеханович В. Б. Методологічні чинники розвитку Єврорегіонального співробітництва / В. Б. Цеханович // Економічний простір. – № 168. – 2021. – С. 97-101.
49. Чалюк Ю. О. Сценарії соціально-економічного розвитку ЄС після Brexit та Covid. Вчені записки ТНУ / Ю. О. Чалюк // Серія. Економіка і управління. – Том 31 (70). – 2020. – №6.– С. 25-32.
50. Шаповалова О. І. Моделі диференційованої інтеграції в євроінтеграційній політиці Франції. Гілея: науковий вісник. – 2010. – Вип. 36. – С. 498– 503.
51. Шульц пропонує створити «Сполучені Штати Європи» до 2025 року [Електронний ресурс] // Європейська правда. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/12/7/7074786/>
52. Щедрова Г., Тиркус Ю. Концептуалізація наукових підходів до аналізу політичного євроінтеграційного процесу. *Політологічні записки*. 2014. № 2. С. 5–21. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAG E_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Polzap_2014_2_3.pdf
53. Що потрібно знати про Європол та його співпрацю з Україною. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/shho-potribno-znati-pro-yevropol-ta-jogo-spivpraczuu-z-ukrayinoyu/>

54. A new idea for Europe. The Schuman declaration – 1950-2000. European Commission. Series: European Documentation. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000 – P. 15.
55. Andrew Moravcsik. What Lessons to learn from Europe's Crises? Is there really a crisis of European leadership? – Issue 11, 2004.
56. Baldwin, Richard E., Francois, Joseph F., Portes, Richard. The Costs and Benefits of Eastern Enlargement: the Impact on the EU and Central Europe // *Economic Policy*. – 24. – 1997. – P. 125-176.
57. Carpathian Euroregion: Role of the Carpathian Euroregion in Confronting Its Minority Agenda. Prešov-Uzhgorod. – 2001. – 118 p.
58. Corbey D. Dialectical functionalism: stagnation as a booster of European integration. *International organization*. 1995. – Vol. – №2. – P. 253–284.
59. Defence cooperation: Council establishes Permanent Structured Cooperation (PESCO), with 25 member states participating [Электронный ресурс] // European Council. Council of the European Union. – Режим доступа: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/12/11/defence-cooperation-pesco-25-member-statesparticipating/>
60. Diez T., Wiener A. Introducing the Mosaic of Integration Theory: Its Past, Present and Future. Paper for presentation at the European Union Studies Association (EUSA) 8th Biennial International Conference. Mar. 27–29. 2003. Nashville. TN, Panel 8H (Unpublished). 27 p. *Archive of European integration* (AEI). / [Electronic resource]. – Access mode: <http://aei.pitt.edu/2858/1/107.pdf>
61. Etzioni A. Political unification: a comparative study of leaders and forces. New York: Rinehart, 1965. 346 p.
62. Europe without frontiers. European Union. / [Electronic resource]. – Access mode: https://europa.eu/european-union/about-eu/history/1990-1999_en

63. Featherstone K., Radaelli C. M. The Politics of Europeanization. – Oxford: University Press. 2003. – 320 p.
64. Franzius C., Mayer F., Neyer J. Strukturfragen der Europäischen Union / [Electronic resource]. – Access mode:<https://doi.org/10.5771/9783845228792-13>
65. Gilman N., Weber S. Back in the USSR. Is the European Union heading for a Soviet-style collapse? / [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.the-american-interest.com/2016/12/12/back-in-the-ussr>
66. Haas E. The Uniting Europe: Political, Social, and Economic Forces, 1950 – 1957. – Stanford CA: Stanford University Press, 1968. – 2nd Ed. – 816 p.
67. Handbook of Transfrontier co-operation for local and regional authorities in Europe. LACE Phare CBC, 1997. – 58 p.
68. Harrison R. Europe in question: theories of regional international integration / R. Harrison. – London: George Allen & Unwin Ltd., 1974. – 256 p.
69. Hoffmann Stanley. Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe // Nelsen B., Stubb A. The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration. – London: Macmillan Press LTD, 1998. – 2nd Ed. – P. 157-172.
70. How the European Union works: Your guide to the EU institutions. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. – 123 p.
71. Jacob P., Toscano J. The integration of political Communities. – Philadelphia: Lippincott, 1964. – 314 p.
72. Jacobs F., Neville D., Corbett R. The European Parliament. – London: John Harper Publishing, 2016. – 512 p.
73. Jopp M., Arnsward S. The European Union and the Baltic States: Visions, Interests and Strategies for the Baltic Sea Region. – Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs. 1998. – 269 p.

74. Kolankiewicz, George. Consensus and Competition in the Eastern Enlargement of the European Union // *International Affairs* – №70. – 1994. – P. 477-495.
75. McCormick J. *Understanding the European Union: A Concise Introduction*. – London: MacMillan Education UK, 2017. – 252 p.
76. Mitrany D. *A Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization*. – Chicago: Quadrangle Books, 1966. – 221 p.
77. Mitrany D. *The Prospect of Integration: Federal or Functional // Functionalism: Theory and Practice in International Relations*. Editors A.J.R.Groom and P.Taylor. – London: University of London Press, 1975. – 122 p.
78. Moravcsik, A. *Europe's Integration at Century's End // Moravcsik, A. (ed.) Centralization or Fragmentation? Europe Facing the Challenges of Deepening, Diversity, and Democracy*. – New York: Council on Foreign Relations, 1998. – 223 p.
79. Moravcsik, A. *Preferences and Power in the European Community. A Liberal Intergovernmentalist Approach // Journal of Common Market Studies*. – 1993. – Vol.31. – N4. – P. 482-498.
80. Nugent N. *The Government and Politics of the European Union (8th Edition)*. – London: Red Globe Press, 2017. – 512 p.
81. *Origin and development of the European Union*. University of Luxembourg. / [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/d5906df5-4f83-4603-85f7-0cab24b9fe1/2f31100f-c3d2-42ee-ad52-3f3f07822fd7>
82. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Sixth Edition* ; ed. by Sally Wehmeier. – Oxford: University Press, 2000. – 1540 p.
83. Pentland C. *International Theory and European Integration*. – London: Faber and Faber, 1973. – P. 146-150.

84. Rosamond Ben. Theories of European Integration. – New York: Palgrave, 2000. – 232 p.
85. Schreiner P. Europäisierung von Bildung als Herausforderung für Religion und evangelische Bildungsverantwortung, [Europeanization of education as a challenge for Religion and Protestant Commitment to Education] in: P Schreiner, V Elsenbast, F Schweitzer (Hrsg.) // Europa Bildung Religion. Demokratische Bildungsverantwortung und die Religionen. Münster: Waxmann. – 2006. – P. 81–92.
86. Soros G., Schmitz G. The European Union is on the Verge of Collapse / [Electronic resource]. – Access mode:<http://www.nybooks.com/articles/2016/02/11/europe-verge-collapse-interview>
87. The European Union: What it is and what it does. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018. – 60 p.
88. The Treaty of Lisbon. Fact Sheets on the European Union. European Parliament. / [Electronic resource]. – Access mode:<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>
89. Zięba R. Próby ożywienia polityki bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej / R. Zięba // Krakowskie Studia Międzynarodowe. Część 1: Zagrożenia, wyzwania i przyszłość polityki bezpieczeństwa Unii Europejskiej w dobie kryzysu / Redakcja Erhard Cziomer. – Kraków: Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 2017. – P. 35-52.
90. Weiler J.H.H. Federalism and Constitutionalism: Europe's Sonderweg. The Federal Vision: Legitimacy and Levels of Governance in the US and the EU. –Oxford: Oxford University Press, 2001. – 220 p.

